

CENTRUL BINGHAM PENTRU STATUL DE DREPT
ASOCIAȚIA INTERNAȚIONALĂ A BAROURILOR
vocea globală a profesiei juridice

BINGHAM
CENTRE FOR
THE
RULE
OF
LAW

Accesul Internațional la Justiție: Bariere și soluții

Raportul Centrului Bingham pentru statul de drept

Octombrie 2014

Julinda Beqirai și Lawrence McNamara

CENTRUL BINGHAM PENTRU STATUL DE DREPT
ASOCIAȚIA INTERNAȚIONALĂ A BAROURILOR
vocea globală a profesiei juridice

Citate: Acest document trebuie citat după cum urmează: J. Beqirai and L. McNamara, *International Access to Justice: Barriers and Solutions* (Bingham Centre for the Rule of Law Report 02/2014), International Bar Association, 2014 [J. Beqirai și L. McNamara, *Accesul Internațional la Justiție: Bariere și soluții* (Raportul Centrului Bingham pentru statul de drept 02/2014), Asociația Internațională a Barourilor, 2014].

Drepturile de autor: ©International Bar Association (Asociația Internațională a Barourilor). Prezentul document este disponibil pentru descărcare gratuită de pe paginile de internet ale IBA Access to Justice and Legal Aid Committee (Comitetului pentru Acces la Justiție și Asistență juridică al IBA - www.ibanet.org) și al Bingham Centre for the Rule of Law (Centrul Bingham pentru statul de drept - www.binghamcentre.biicl.org).

Mulțumiri: Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență juridică al IBA și Centrul Bingham pentru statul de drept doresc să adreseze mulțumiri: respondenților din cadrul sondajului, vorbitorilor și participanților la atelierul de lucru la nivel de expert din data de 2 iulie 2014; membrilor și afiliaților Comitetului IBA care au facilitat distribuirea sondajului; lui Sir Jeffrey Jowell QC, Evei Lein și lui Xiao Eng de la Institutul Britanic pentru Drept Internațional și Comparat (British Institute for International and Comparative Law - BICCL) și Centrului Bingham; și stagiatorilor din cadrul Centrului Bingham care și-au oferit sprijinul: Charlotte Bellamy, Daniella Lock, Casey Perrino, Corey White și Nancy Williams. Comitetul este recunoscător în mod deosebit IBA pentru finanțarea acestui proiect prin Divizia sa de Interese Publice și Profesionale (*Public and Professional Interest Division - PPID*) și prin Fondul pentru Proiecte Speciale (*Special Projects Fund*).

Despre Centrul Bingham pentru statul de drept: Centrul Bingham a fost lansat în decembrie 2010. Centrul a primit numele Lordului Bingham de Cornhill KG, judecător remarcabil al generației sale și un susținător înflăcărat al statului de drept. Centrul Bingham este un institut de cercetare independent dedicat studierii și promovării statului de drept în întreaga lume. Activitatea sa se axează pe înțelegerea și promovarea statului de drept, luând în considerare provocările cu care se confruntă, asigurând un cadru intelectual unde poate funcționa și construind unelte practice pentru sprijinirea statului de drept. Email: binghamcentre@biicl.org, Pagina de internet: www.binghamcentre.biicl.org.

Centrul Bingham face parte din BIICL (Nr. înregistrare ca organizație caritabilă 209425, Nr. înregistrare companie 615025), organizație independentă de cercetare fondată în urmă cu 50 de ani: www.biicl.org.

British Institute of
International and
Comparative Law

BIICL – Institutul Britanic de Drept Internațional și Comparativ

Cuprins

Rezumat executiv	4
Capitolul 1: Introducere	7
1.1. Accesul la justiție	7
1.2. Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică al IBA	8
1.3. Obiectivele cercetării	8
1.4 Structura raportului	9
1.5. Pagina de internet corespunzătoare și alte resurse	9
Capitolul 2: Metodologia	10
2.1 Metodele de cercetare	10
2.2 Datele din sondaj și interpretarea lor	11
2.3. Datele din sondaj și cercetarea complementară	12
Capitolul 3: Bariere sociale și culturale	13
3.1 Sărăcia	13
3.2. Discriminarea	15
3.3 Alfabetizarea și educația	17
3.4. Reducerea barierelor sociale și culturale: strategii de reformă și soluții posibile	19
Capitolul 4: Barierele instituționale în sistemele de justiție	21
4.1. Resurse pentru sistemele de justiție	21
ACCESIBILITATEA FIZICĂ	22
ÎNREGISTRAREA INTRODUCERII UNEI NOI ACȚIUNI	23
INDEPENDENȚA, CALIFICĂRILE ȘI INSTRUIREA JUDICIARĂ	25
4.2. Asistența juridică și reprezentarea în instanță	26
4.3 Echitate, deschidere, aplicare și conformare	27
4.4 Reducerea barierelor instituționale în sistemele de justiție: strategii și soluții de reformă posibile	28
Capitolul 5: Intersecțiile sociale și instituționale	30
5.1 Lipsa de încredere în sistemele de justiție	30
5.2 Corupția	31
5.3. Reducerea barierelor de la nivelul intersecțiilor domeniilor social și legal: strategii și soluții de reformă posibile	33
Capitolul 6: Accesul la justiție pe plan internațional: căi și direcții	34
6.1. Direcții de acțiune	34
6.2 Căi de acțiune	35
Capitolul 7: Referințe și resurse	37
Literatură de specialitate și documente oficiale utilizate	37

Rezumat executiv

Asociația Internațională a Barourilor (IBA) este o organizație a practicienilor din domeniul juridic, a barourilor și societăților de avocatură a cărei misiune constă în asigurarea de asistență pentru comunitatea juridică globală cu scopul de a influența dezvoltarea reformei în domeniul dreptului și de a promova cele mai înalte standarde profesionale și statul de drept în întreaga lume. Ca parte a respectivei misiuni, Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică („Comitetul”), din cadrul IBA, format în 2013, a derulat primul său proiect de cercetare, „Accesul internațional la justiție: Bariere și soluții” care face obiectul raportului de față. Centrul Bingham pentru Statul de Drept a derulat cercetarea și a redactat raportul de față cu contribuții și comentarii furnizate din partea Comitetului în diferite etape.

Raportul de față analizează obstacolele din calea asigurării accesului la justiție în diferite jurisdicții și practicile prin care s-a încercat depășirea acestor bariere. Accesul la justiție este fundamental pentru instituirea și menținerea statului de drept. Îi ajută pe oameni să-și facă auzite vocea și să-și exercite drepturile legale, indiferent dacă aceste drepturi derivă din constituții, statute, drept cutumiar sau tratate internaționale. Accesul la justiție este un factor indispensabil pentru împuternicirea oamenilor, pentru asigurarea accesului la demnitate umană egală în cadrul dezvoltării sociale și economice. Acest aspect va fi aproape sigur inclus în Obiectivele privind Dezvoltarea Durabilă (*Sustainable Development Goals*) post-2015 ale Organizației Națiunilor Unite (ONU).

Raportul de față adoptă un concept complex al accesului la justiție care acoperă diferite etape ale procesului de obținere a unei soluții la probleme de drept civil sau penal. Pornește de la existența drepturilor consfințite prin legi și de la conștientizarea și înțelegerea acestor drepturi. Include accesul la mecanisme de soluționare a litigiilor ca parte a instituțiilor de justiție care sunt atât formale (adică instituții stabilite de stat) și informale (de ex. instanțe indigene, sfaturi ale bătrânilor și autorități tradiționale și religioase similare). Accesul eficient include disponibilitatea și accesul la consiliere și reprezentare. Acesta cuprinde de asemenea abilitatea acestor mecanisme de a asigura soluții echitabile, imparțiale și aplicabile.

Prin urmare, deși admite importanța fundamentală a avocaților și a instanțelor de judecată în asigurarea accesului la justiție, raportul de față adoptă o abordare mai amplă atunci când ia în considerare barierele și soluțiile. Barierele își au originea atât în interiorul cât și în afara instituțiilor justiției formale. Strategiile care asigură și îmbunătățesc accesul la justiție pentru comunități și indivizi angajează grupuri din întregul spectru al societății civile și al statului. Comunitatea juridică este bine poziționată pentru a contribui ferm, nu numai sub forma unor cadre legale, ci dincolo este acestea în cadru inițiativelor interdisciplinare și cu mai multe părți interesate.

Raportul este împărțit în trei secțiuni. Fiecare secțiune abordează grupuri de bariere existente în calea accesului la justiție și exemple corespunzătoare de proiecte și bune practici adoptate pentru depășirea acestor bariere.

Secțiunile acoperă următoarele domenii:

- *Bariere sociale și culturale*, incluzând alfabetizarea, învățământul, sărăcia și discriminarea.

- *Bariere instituționale*, cum ar fi resurse guvernamentale insuficiente pentru a garanta sau a facilita accesul la justiție, structura organizațională inadecvată a instituțiilor de justiție, asistența și reprezentare legală limitată și lipsa de aplicabilitate a hotărârilor.
- *Bariere intersecționale*, acolo unde se suprapun barierele sociale și cele instituționale, cum ar fi lipsa de încredere în avocați și magistrați și corupția

Dat fiind că majoritatea inițiativelor din domeniul justiției sunt în mod inevitabil localizate, cei care caută exemple de bune practici caută adesea doar la nivel local sau regional, mai degrabă decât dincolo de granițele țărilor. Deși barierele din calea accesului la justiție vor fi întotdeauna legate de contexte naționale specifice, datele și exemplele din raportul de față subliniază posibilitatea de a ne inspira din strategiile existente într-o gamă globală de bune practici.

Examinarea accesului la justiție la nivel internațional și conceptualizarea modului în care funcționează barierele oferă un fundament pe care pot fi trasate legături între jurisdicții, deoarece există un grad de universalitate cu privire la natura barierelor. Există însă două avertizări importante: în primul rând, nici o barieră nu operează independent față de celelalte – ele interacționează mai degrabă cu efecte reciproce care le amplifică impactul – și în al doilea rând, nici o strategie individuală nu va fi suficientă în sine pentru a depăși barierele din calea accesului la justiție.

Cercetarea a sugerat că strategiile privind accesul la justiție sunt urmărite la scară largă și sunt foarte variate. Totuși, putem discerne un anumit teren comun:

- Profesia juridică joacă un rol crucial de susținere a schimbării instrumentelor de reglementare care funcționează ca un obstacol în calea accesului la justiție, în special în utilizarea legii ca mijloc de combatere a barierelor sociale și culturale.
- Profesia juridică este în poziția ideală pentru a spori gradul de conștientizare asupra drepturilor legale astfel încât să fie satisfăcute nevoile grupurilor vulnerabile sau dezavantajate (de ex. comunități rurale, deținuți, femei și copii). profesia poate promova de asemenea în mod eficient studierea dreptului în jurisdicțiile unde nu există un număr suficient de persoane calificate în acest domeniu.
- Programele de educație civică, atât la nivel guvernamental cât și privat, sunt furnizate din ce în ce mai mult pentru toate grupurile societății, inclusiv copiii.
- Tehnologia digitală este utilizată din ce în ce mai mult pentru a disemina informații generale privind domeniul legal, pentru a furniza o educație informală în domeniul legal, a spori transparența, a facilita accesul la hotărârile instanțelor și a reduce numărul de cazuri nerezolvate în instanțe. Însă reușita acestor strategii depinde foarte mult de disponibilitatea și accesul la tehnologie în țări și/sau zone specifice.
- Extinderea criteriilor privind calitatea procesuală poate permite organizațiilor din societatea civilă și instituțiilor naționale privind drepturile omului să prezinte solicitări reprezentative în numele persoanelor vulnerabile. Aceasta poate fi o strategie importantă pentru depășirea barierelor socio-culturale din calea accesului la justiție.
- Instruirea adecvată și continuă a judecătorilor și a personalului administrativ este recunoscută din ce în ce mai mult drept esențială pentru îndepărtarea barierelor din calea accesului la justiție.

- Promovarea și recursul la modalități alternative de soluționare a litigiilor sunt identificate din ce în ce mai mult drept o strategie principală de reducere a barierelor din calea accesului la justiție.
- Există o recunoaștere amplă a importanței mecanismelor de supraveghere pentru promovarea transparenței și responsabilității sistemului juridic – formal (ex. avocatul poporului) sau informal (ex. mediile sociale):

Comitetul consideră raportul de față drept un punct de pornire pentru activitățile aflate în derulare care vor:

- Spori gradul de conștientizare asupra diferitelor tipuri de bariere din calea accesului la justiție și a diferitelor modalități de depășire a acestor bariere.
- Oferi un instrument valoros avocaților, practicienilor, organizațiilor societății civile și altora care sunt implicați în conceperea de reforme, proiecte și programe – inclusiv în contextul agendei de dezvoltare post-2015 a ONU – care abordează probleme-cheie care afectează accesul la justiție, asigurându-se astfel că beneficiarii se bucură în practică de drepturile respective.
- Determină discuții și cercetări ulterioare asupra felului în care comunitatea juridică, lucrând cu societatea civilă și guvernele, poate fi implicată în păstrarea sau îmbunătățirea accesului la justiție, în special în perioade de austeritate.

Disponibil online: Raportul și exemplele de bune practici

Raportul de față și exemplele de practici de acces la justiție sunt disponibile online pe paginile de internet:

- Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică al IBA (*Access to Justice and Legal Aid Committee*)
www.ibanet.org/PPID/Constituent/AccessToJustice_LegalAid/Default.aspx
- Centrul Bingham pentru Statul de Drept (*Bingham Centre for the Rule of Law*)
www.binghamcentre.biicl.org/publications

Capitolul 1: Introducere

1.1. Accesul la justiție

Niciodată nu se poate vorbi suficient de mult despre importanța accesului la justiție. Accesul la justiție este fundamental pentru stabilirea și păstrarea statului de drept, pentru că permite oamenilor să-și facă auzită vocea și să-și exercite drepturile legale, indiferent dacă drepturile respective rezultă din constituții, statute, dreptul comun sau din instrumente internaționale. Accesul la justiție este un factor indispensabil pentru promovarea „împuternicirii” și asigurarea accesului la un nivel egal de demnitate umană. De asemenea, există o legătură de sprijin reciproc între îmbunătățirea, facilitarea și extinderea accesului individual și colectiv la lege și justiție, pe de-o parte, și pe de altă parte, dezvoltarea economică și socială. Această legătură este recunoscută la nivel internațional iar accesul la justiție va fi probabil inclus atunci când statele membre convin asupra agendei ONU pentru dezvoltare în perioada 2015-2030.

Eforturile internaționale pentru îmbunătățirea accesului la justiție necesită schimbul de informații, sporirea nivelului de conștientizare și diseminarea bunelor practici. În acest scop, raportul de față analizează obstacolele care apar în calea accesului la justiție în cadrul jurisdicțiilor și practicile menite să ajute la depășirea acestor bariere.

Conceptul de „acces la justiție” adoptat în raportul de față este unul cuprinzător care acoperă diferite stadii ale procesului de obținere a unei soluții în probleme de natură civilă sau penală. Acesta pornește de la existența drepturilor prevăzute prin lege și de la conștientizarea și înțelegerea acestor drepturi. Include accesul la mecanisme de soluționare a litigiilor ca parte a instituțiilor de justiție care sunt atât formale (adică instituții înființate de stat) și informale (adică instanțe indigene, sfaturi ale bătrânilor și alte autorități tradiționale sau religioase similare). Accesul eficient include disponibilitatea și accesul la consiliere și reprezentare. Acesta cuprinde abilitatea acestor mecanisme de a asigura soluții echitabile, imparțiale și aplicabile.

Prin urmare, deși admite importanța fundamentală a avocaților și a instanțelor de judecată în asigurarea accesului la justiție, raportul de față adoptă o abordare mai amplă atunci când ia în considerare barierele și soluțiile. Barierele își au originea atât în interiorul cât și în afara instituțiilor justiției formale, iar strategiile care asigură și îmbunătățesc accesul la justiție pentru comunități și indivizi angajează grupuri din întregul spectru al societății civile și al statului. Comunitatea juridică este bine poziționată pentru a contribui ferm, nu numai sub forma unor cadre legale, ci dincolo e acestea în cadru inițiativelor interdisciplinare și cu mai multe părți interesate.

1.2. Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică al IBA

Asociația Internațională a Barourilor (IBA) este o organizație a practicienilor din domeniul juridic, a barourilor și societăților de avocatură a cărei misiune constă în asigurarea de asistență pentru comunitatea juridică globală cu scopul de a influența evoluția reformei în domeniul dreptului și de a promova cele mai înalte standarde profesionale și statul de drept în întreaga lume.

În cadrul respectivei misiuni, Comitetul pentru Acces la justiție și Asistență Juridică („Comitetul”), din cadrul IBA, înființat în 2013, a derulat primul său proiect de cercetare, „Accesul internațional la justiție: Bariere și soluții” (*International Access to Justice: Barriers and Solutions*) care face obiectul raportului de față. Centrul Bingham pentru Statul de Drept a derulat cercetarea. Comitetul a participat de asemenea în mod direct la activitățile de cercetare. În cadrul dosarului de cercetare, Centrul Bingham a conceput un sondaj (în urma consultărilor cu Comitetul). Comitetul a distribuit sondajul pentru a strânge răspunsuri, iar Centrul a analizat datele. Raportul de față a fost redactat de către Centrul Bingham, iar Comitetul a formulat comentariile necesare pe marginea versiunilor preliminare ale raportului.

Prin derularea și prezentarea acestei lucrări Comitetul a urmărit să:

- Sporească nivelul de conștientizare asupra diferitelor tipuri de bariere existente în calea accesului la justiție și a diferitelor modalități de depășire a acestor bariere.
- Ofere un instrument valoros avocaților, practicienilor, organizațiilor societății civile și altora care sunt implicați în conceperea de reforme, proiecte și programe care abordează probleme-cheie care afectează accesul la justiție, asigurându-se astfel că beneficiarii se bucură în practică de drepturile respective, mai degrabă decât să aibă aceste drepturi doar pe hârtie.
- Stabilească o bază pentru discuții și cercetări ulterioare asupra felului în care comunitatea juridică, lucrând cu societatea civilă și guvernele, poate fi implicată în păstrarea sau îmbunătățirea accesului la justiție, în special în perioade de austeritate.

Comitetul consideră acest proiect ca un punct de pornire pentru activități ulterioare prin care va strânge, va publica și va gestiona informații din întreaga lume cu privire la barierele care împiedică accesul la justiție în diferite jurisdicții și la modalitățile de depășire a acestor bariere.

1.3. Obiectivele cercetării

Obiectivele cercetării prezintă două componente: identificarea barierelor din calea accesului la justiție în cadrul mai multor jurisdicții de la nivel internațional și realizarea unei colecții de strategii care au fost utilizate pentru depășirea acestor bariere. Obiectivul central a constat în a oferi o imagine de detaliu asupra exemplelor de bune practici care pot fi transferabile la nivel internațional și în a furniza informații privind practicile și politicile de asigurare a accesului la justiție în alte părți ale lumii.

1.4 Structura raportului

Această introducere explică contextul și scopurile pentru care a fost derulat proiectul. Capitolul doi evidențiază metodologia, colectarea datelor și problemele legate de interpretarea datelor.

Următoarele trei capitole conțin nucleul raportului. Fiecare capitol abordează grupuri de obstacole din alea accesului la justiție și exemple corespunzătoare de proiecte și bune practici adoptate pentru depășirea acestora. Fiecare capitol identifică tendințele, abordările și soluțiile comune pentru obținere și îmbunătățirea accesului la justiție prin eliminarea, reducerea sau ocolirea obstacolelor identificate. Aceste capitole examinează, în ordine:

- *Barierile sociale și culturale*, incluzând alfabetizarea, învățământul, sărăcia și discriminarea.
- *Barierile instituționale*, cum ar fi resurse guvernamentale insuficiente pentru a garanta sau a facilita accesul la justiție, structura organizațională inadecvată a instituțiilor de justiție, asistența și reprezentarea legală limitată și lipsa de aplicabilitate a hotărârilor.
- *Barierile intersecționale*, acolo unde se suprapun barierele sociale și cele instituționale. Acestea includ lipsa de încredere în avocați și magistrați, și corupția.

Aceste delimitări și categorisiri sunt oarecum teoretice și artificiale. Însă le utilizăm pentru a localiza barierele din calea accesului la justiție în structurile mai ample ale societății, culturii și economiei și pentru a surprinde complexitatea diferitelor obstacole. Desigur că în practică aceste obstacole operează simultan și au efecte reciproce care le intensifică impactul.

Capitolul final, „Accesul la justiție pe plan internațional: Direcții și căi” (*Access to Justice Internationally: Directions and Pathways*) prezintă concluziile cercetării și identifică modalități care, date fiind obiectivele sale, permit Comitetului să continue să contribuie la accesul internațional la justiție prin cercetare și partajarea de cunoștințe privind metodele și instrumentele cele mai adecvate pentru depășirea barierelor din calea accesului la justiție.

1.5. Pagina de internet corespunzătoare și alte resurse

Raportul de față va fi disponibil pe paginile de internet ale Comitetului pentru Acces la Justiție și Sprijin Juridic al IBA și Centrului Bingham pentru Statul de Drept. Pagina de internet a Comitetului IBA va oferi și alte resurse referitoare la lucrările privind accesul la justiție la care se face referire în raportul de față. Comitetul intenționează să actualizeze în mod constant pagina de internet, care va servi drept centru de colectare a informațiilor și resurselor privind accesul la justiție pe plan internațional.

Capitolul 2: Metodologia

Cercetarea a urmărit să identifice barierele din calea accesului la justiție într-o serie de jurisdicții la nivel internațional și să sistematizeze anumite informații privitoare la strategii utilizate pentru depășirea acestor obstacole. Obiectivul central a constatat în crearea unei imagini de detaliu asupra modului în care exemplele de bune practici pot fi transferabile la nivel internațional, și de a informa asupra practicilor legate de accesul la justiție în alte părți ale lumii.

2.1 Metodele de cercetare

Sondajul

Sondajul a reprezentat componenta primară a cercetării derulate de Comitetul IBA. Sondajul a fost conceput de Centrul Bingham pentru Statul de Drept pe baza consultării cu Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică din cadrul IBA, iar versiunea preliminară a fost revizuită de un expert independent. Sondajul a cuprins 30 de întrebări cu opțiuni multiple și întrebări deschise, structurate în șapte secțiuni:

1. Introducere și informații generale.
2. Cadrul legal și conștientizarea drepturilor.
3. Accesul la consiliere și reprezentare legală.
4. Accesul la soluționarea litigiilor în spețe de natură civilă și penală.
5. Proces corespunzător, proceduri echitabile și partea judiciară.
6. Hotărâri aplicabile.
7. Accesul la justiție – bariere și schimbare.¹

Sondajul a fost conceput pentru a fi completat în 30-40 de minute, răspunsurile urmând să fie trimise online prin intermediul SurveyMonkey. Respondenții vizați au fost profesioniști din domeniul juridic stabiliți prin rețelele Comitetului IBA. Cu excepția unei întrebări obligatorii care cerea participanților să precizeze țara unde se află, toate întrebările au fost opționale. Răspunsurile au putut fi furnizate anonim.

Sondajul a fost distribuit de Comitetul IBA, care a solicitat barourilor, firmelor de avocatură și comitetelor regionale afiliate să le distribuie mai departe către experții de la nivel național care se află în cele mai potrivite posturi pentru a completa sondajul. Sondajul a fost disponibil timp de o lună. A existat doar o versiune în limba engleză.

Răspunsurile primite au fost analizate de Centrul Bingham.

Analiză la distanță a datelor și exemplelor existente

A fost realizată o analiză a literaturii de specialitate privind accesul la justiție prin care s-au urmărit trei scopuri specifice:

1. Să documente întrebările incluse în chestionar;

¹ Sondajul și alte materiale despre proiect vor fi disponibile pe pagina de internet a Comitetului pentru Acces la Justiție și Sprijin Legal al IBA www.ibanet.org/PPID/Constituent/AccessToJustice/LegalAid/Default.aspx. Toate URL-urile sunt disponibile la 1 septembrie 2014.

2. Să adune date privind accesul la justiție, în special în legătură cu țările reprezentate în răspunsurile din chestionar, axându-se atât pe problemele legate de justiție, cât și pe contextul mai amplu social, legal și economic; și
3. Să adune mai multe exemple despre modul de depășire a barierelor care împiedică accesul la justiție, atât în țările reprezentate în răspunsurile la chestionar, cât și în țările din care nu s-au primit răspunsuri la chestionar. Aceste date ar oferi răspunsuri suplimentare și complementare pentru a include o gamă mai largă de eșantioane care ar putea fi prinse în chestionar.

Atelierul de lucru la nivel de experți

Pe data de 2 iulie 2014, Centrul Bingham a găzduit un atelier de lucru la nivel de experți intitulat „Accesul internațional la justiție: Bariere și soluții”.² Au luat cuvântul patru vorbitori din partea unor organizații neguvernamentale (ONG-uri) care au vorbit despre activitatea din Rwanda, Sierra Leone, Burundi, Tanzania, Zimbabwe și Filipine. Președintele și moderatorul evenimentului a fost un fost judecător de la Înalta Curte. Evenimentul a avut scopul de a strânge și de a facilita discuțiile pe marginea unor exemple de bune practici, eficiența și aplicabilitatea acestor soluții în alte jurisdicții și/sau circumstanțe. Au fost peste 70 de participanți, dintre care mulți erau implicați în acțiuni legate de accesul la justiție pe plan internațional.

2.2 Datele din sondaj și interpretarea lor

S-au primit 60 de răspunsuri la chestionar, provenite din 26 de țări. A fost o rată de răspuns foarte bună din unele țări, dar din majoritatea țărilor s-au primit câte unul sau două răspunsuri.

Tabelul 1: Răspunsuri la chestionar pe țări

Țara	Numărul de răspunsuri
Nigeria	12
Australia Marea Britanie	7
Canada Germania Noua Zeelandă	3
Argentina Columbia India Suedia Emiratele Arabe Unite	2
Austria Danemarca Finlanda Ungaria	1

² Programul și materialele din cadrul evenimentului sunt disponibile pe pagina de internet a Centrului Bingham www.biicl.org/event/1047.

Țara	Numărul de răspunsuri
Japonia	
Letonia	
Malawi	
Mexic	
Mozambic	
Olanda	
Serbia	
Elveția	
Statele Unite ale Americii	
Venezuela	
Zimbabwe	

Respondenții au avut în general o experiență semnificativă în domeniul dreptului; aproape 50% au avut peste 20 de ani de experiență, iar 22% peste 10 ani de experiență. Doar 13% aveau mai puțin de cinci ani de experiență. Bărbații și femeile au fost reprezentați în mod egal în rândul respondenților.

În interpretarea și utilizarea datelor din sondaj ne-am axat în primul rând pe exemplele furnizate de respondenți. Acestea au fost utile atât pentru ei înșiși, cât și ca indicatori asupra modalităților de acțiuni legate de accesul la justiție pe care am încercat să le identificăm noi prin cercetarea de la distanță. Acolo unde a fost posibil, am verificat exemplele furnizate de respondenți cu ajutorul surselor din domeniul public. Nu am făcut generalizări bazate pe date cantitative – răspunsurile la sondaj nu au oferit pur și simplu o bază adecvată pentru a face acest lucru – dar am fost atenți la modurile în care răspunsurile au oferit informații de detaliu privind mediul în care se desfășoară eforturile de asigurare a accesului la justiție, în special în situațiile în care răspunsurile primite au fost confirmate de datele disponibile în literatura de specialitate.

2.3. Datele din sondaj și cercetarea complementară

Contribuția aparte adusă la raportul de față provine din identificarea abordărilor pentru facilitarea și îmbunătățirea accesului la justiție prin furnizarea unei culegerii de studii de caz privind abordările eficiente și cele mai bune practici. Această contribuție a fost realizată pe baza sondajului, a cercetării complementare de la distanță și a atelierului de lucru.

Capitolul 3: Bariere sociale și culturale

Accesul la justiție va fi afectat de caracteristicile sociale și culturale ale jurisdicțiilor, incluzând, desigur, și factorii economici. Caracteristicile pot include: venitul mediu, discrepanțele în materie de inegalitate, structura economică (ex. amploarea bazei industriale), urbanizarea, omogeneitatea/eterogeneitatea populației în funcție de etnie, naționalitate sau religie, modelul structurii familiale și nivelurile de alfabetizare și educație. Deși aceste elemente pot coexista adesea în diverse combinații, sărăcia, analfabetismul și discriminarea sunt identificate la scară largă drept obstacole-cheie în calea accesului la justiție.³

3.1 Sărăcia

Sărăcia este atât o cauză, cât și o consecință, a nivelurilor inadecvate de acces la justiție. Pe de-o parte, alocările reduse de resurse financiare și umane către instituțiile de justiție produc eșecuri în sistemul de justiție. Aceste eșecuri au la rândul lor un impact disproporționat asupra populației sărace tocmai din cauza lipsei de resurse economice individuale care să le permită acestora să depășească eșecurile sistemice. Pe de altă parte, atunci când este refuzat accesul egal la justiție, oamenii care trăiesc în sărăcie sunt mai puțin în măsură să-și exercite drepturile economice și sociale, inclusiv drepturile legate de sărăcie și muncă și să evite exploatarea. În plus, sărăcia ca barieră în calea accesului la justiție este exacerbată de alte obstacole structurale și sociale care sunt legate în general de statutul de sărăcie. Printre acestea se numără accesul redus la alfabetizare și informații, prezența limitată pe plan politic, stigmatizarea și discriminarea. Sărăcia poate afecta părți mari ale populației, dar unele grupuri vor fi reprezentate în mod disproporționat în rândul celor săraci. Persoanele marginalizate din punct de vedere social și dezavantajate sub alte forme vor fi afectate mai grav decât populația generală. Asigurarea accesului la justiție pentru aceste grupuri este un aspect-cheie pentru eradicarea sărăciei și acordarea de putere.

Admițând importanța accesului la justiție ca fiind „un instrument fundamental pentru lupta împotriva sărăciei”, Raportorul Special al ONU privind sărăcia extremă și drepturile omului a recomandat includerea acestui aspect ca obiectiv de sine stătător sau ca țintă în agenda de dezvoltare post-2015.⁴

Combaterea eșecurilor legate de accesul la justiție cu care se confruntă populația săracă este vitală pentru că sărăcia este adânc înrădăcinată în unele țări. Respondenții la sondaj au citat în mod repetat sărăcia drept unul din factorii-cheie care afectează accesul la justiție și unul care este cel puțin probabil să se schimbe în următorii zece ani.

În centrul atenției: identitatea legală

Respondenții la sondaj au indicat în mod constant faptul că sărăcia are un impact ridicat asupra accesului la justiție și afectează în multe feluri acest acces, inclusiv în ceea ce privește:

- conștientizarea drepturilor legale;
- accesul fizic la consiliere și tribunale; și
- accesibilitatea economică a serviciilor judiciare și de reprezentare legală.

³ M Sepulveda, Raportul raportorului special privind sărăcia extremă și drepturile omului în legătură cu dreptul de participare al oamenilor care trăiesc în sărăcie (Consiliul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, 2013).

⁴ M Sepulveda, „Egalitate și acces la justiție în Agenda pentru dezvoltare post-2015”, c 2013.

Promovarea și garantarea înțelegerii depline a drepturilor legale și conștientizarea asupra mijloacelor disponibile pentru exercitarea acestora reprezintă condiții de bază cruciale pentru asigurarea accesului la justiție. Unul dintre obstacolele principale în această privință este nerecunoașterea identității legale.

Legislația poate afecta în mod negativ rata înregistrării nașterilor.

- În Uzbekistan, părinții trebuie să plătească o taxă de înregistrare a unui copil.
- În Buthan, copii cu tată necunoscut nu pot fi înregistrați în registrul civil.
- În Nicaragua, femeile care trăiesc în uniune consensuală își pot înregistra copiii doar temporar, dacă tatăl nu a semnat în registrul de nașteri.
- În Sierra Leone, legislația nu permite înregistrarea copiilor născuți în afara căsătoriei.
- Sursa: UNICEF, 2013, paginile 12-13.

Identitatea legală este un punct-cheie în ruperea ciclurilor de sărăcie și negare a accesului la justiție. Recunoașterea și dovada identității legale sunt solicitate adesea dacă oamenii își cer drepturile, cum ar fi accesul la servicii de îngrijire a sănătății și la educație. Ei sunt nevoiți să cumpere teren, să-și deschidă un cont bancar, să obțină o licență de practicare a unei profesii sau să obțină un împrumut pentru demararea unei afaceri.

O cauză majoră a nerecunoașterii este lipsa înregistrărilor nașterilor. Potrivit UNICEF, la nivel global, nașterile a aproximativ 230 milioane de copii cu vârste sub cinci ani nu au fost înregistrate niciodată.⁵

Această problemă afectează cu precădere persoanele sărace și este acută în special în zonele rurale (unde sunt mai frecvente nașterile acasă), unde numărul de nașteri neînregistrate este aproape dublu decât în orașe.⁶

Legătura dintre identitatea legală, pe de-o parte și reducerea sărăciei, împuternicirea legală și dezvoltarea umană, pe de altă parte, a fost recunoscută în discuțiile recente privind prioritățile care vor fi incluse în agenda pentru dezvoltare post-2015 a ONU. Mai precis, asigurarea până în 2030 a „identității egale pentru toți, incluzând înregistrarea nașterilor” este inclusă a Ținta 16.9 din versiunea finală a Obiectivelor pentru Dezvoltare Durabilă care vor fi analizate de Adunarea Generală la cea de-a 69-a sesiune din septembrie 2014.⁷

Identitatea legală pentru toate persoanele și înregistrarea nașterilor contribuie la îndeplinirea Obiectivului 16 pentru dezvoltare durabilă, și anume „Promovarea de societăți pașnice și incluzive pentru dezvoltarea durabilă,

Distribuția și localizarea birourilor de înregistrare și utilizarea tehnologiei pot juca un rol important în ratele de înregistrare a nașterilor și în capacitatea de a accesa datele de identitate.

- Papua Noua Guinee dispune de un singur birou de înregistrare a nașterilor pentru aproximativ șapte milioane de locuitori care locuiesc pe un teritoriu de peste 460.000 km², incluzând 600 de insule.
- În Myanmar nu există o evidență electronică a copiilor înregistrați. Datele sunt stocate doar în format pe hârtie la Biroul Medical al Localității. Mai mult, la nivel național formularele sunt aruncate după doi ani.

Sursa: UNICEF, 2013, p. 12

⁵ Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), *Dreptul la naștere al fiecărui copil: Inegalități și tendințe în înregistrarea nașterilor* (2013).

⁶ *Ibid.* Vezi și Sepulveda (2013), mai sus n 3, para 33.

⁷ Grupul de Lucru Deschis al ONU, Document Rezultat privind Obiectivele pentru Dezvoltare Globală, 19 iulie 2014. Vezi și Raportul Comisiei la Nivel Înalt a Persoanelor Eminente privind Agenda de Dezvoltare post 2015: Un Nou Parteneriat Global: Eradicarea sărăciei și transformarea economiei prin dezvoltare durabilă, ținta 10a „Asigurarea unei identități legale gratuite și universale, cum ar fi înregistrarea nașterii”

Rata înregistrării nașterilor poate fi afectată în mod pozitiv de stimulente pentru înregistrare sau de penalizări pentru neînregistrare.

- În Liberia, părinții vor fi amendați dacă copiii nu sunt înregistrați în termen de 14 zile de la naștere.
- În Ucraina, se acordă o sumă forfetară din partea guvernului ca stimulent pentru înregistrarea la timp a nașterii.

Sursa: UNICEF, 2013, p.12

asigurarea accesului la justiție pentru toate persoanele și construirea de instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.

În plus, și destul de important, atingerea unor rate ridicate de înregistrare a nașterilor nu este legată neapărat de nivelurile de venit pe cap de locuitor.⁸ Sondajul și cercetarea aferentă sugerează câteva abordări care ar putea reduce numărul persoanelor care nu au o identitate legală sigură și sunt astfel împiedicate să aibă acces la justiție.

Organizațiile societății civile pot juca un rol însemnat în activitatea de lobby pe lângă guverne pentru a spori angajamentul politic și legislativ referitor la înregistrarea nașterilor, inclusiv prin reducerea sau abolirea taxelor de înregistrare a nașterilor și prin adoptarea unor stimulente pentru înregistrările făcute la timp.

Acolo unde infrastructura de comunicații permite, utilizarea telefoanelor mobile sau a instrumentelor bazate pe internet pentru transferarea datelor legate de nașteri de la agenții de înregistrare la nivel local către baza de date digitală centrală poate reduce barierele din calea înregistrării, cum ar fi distanțele mari între comunități și centrele de înregistrare, costurile ridicate pe care le implică înregistrarea unui copil și procesele complexe de înregistrare pe hârtie și birocrația.

Accesul fizic la servicii de înregistrare a nașterilor și la consiliere juridică și remedii judiciare mai general poate fi sporit și facilitat și prin folosirea unităților mobile de înregistrare. Acestea pot

ajunge la oamenii care locuiesc în zone greu accesibile, permițându-le să facă înregistrarea într-un loc potrivit și într-un anumit interval de timp. Unitățile mobile de înregistrare pot de asemenea spori gradul de conștientizare asupra importanței înregistrării nașterii.

UNICEF sesizează o utilizare sporită a tehnologiilor de comunicații mobile, inclusiv a telefoanelor mobile, pentru îmbunătățirea ratelor de înregistrare a nașterilor.

- În Nigeria, se folosesc mesaje sub formă de text pentru a aduna informații legate de înregistrare din țară la interval de două săptămâni, permițând Comisiei Naționale pentru Populație să intervină la timp în zonele cu performanță redusă.
- În Albania, Kosovo și Pakistan (printre alte țări) tehnologiile de „cartografiere geografică” au facilitat colectarea și vizualizarea datelor privind înregistrarea nașterilor, permițând reprezentanților guvernului să identifice cu ușurință zonele problematice.
- În Namibia, guvernul, cu sprijinul UNICEF, a creat campanii anuale mobile de înregistrare în comunitățile cele mai izolate.

Sursa: UNICEF, 2013, p.8

3.2. Discriminarea

Discriminarea este un obstacol care poate afecta toate aspectele accesului la justiție – de la conștientizarea și înțelegerea drepturilor legale, la accesul la mecanismele de consiliere și soluționare a litigiilor, și în cele din urmă, a obținerea unor soluții echitabile, imparțiale și aplicabile. Deși *de drept* discriminarea poate fi abrogată prin legi, eliminarea ei *de facto* necesită mai multe strategii pozitive. Foarte important, în perioade de scădere economică, discriminarea tinde să persiste sau să reapară și de aceea sunt importante măsurile menite să combată inegalitatea și excluderea pe termen lung.

⁸ UNICEF, *Dreptul la naștere al fiecărui copil*, mai sus n 5.

În centrul atenției: migranții, femeile și populațiile indigene

Discriminarea afectează mai puternic anumite grupuri sociale, din cauza caracteristicilor lor structurale și inerente. Minoritățile etnice și rasiale, migranții și populațiile indigene se confruntă adesea cu obstacole suplimentare atunci când își cer drepturile și își exercită drepturile, deoarece există atât discriminare legală formală, cât și discriminare informală sau stigmatizare.

Răspunsurile la sondaj provenite din Nigeria, Columbia, Canada și Statele Unite ale Americii au indicat faptul că discriminarea legală formală în aceste țări are un impact negativ asupra accesului la justiție pentru migranți și pentru membrii minorităților sau ai populațiilor indigene. În special migranții fără forme legale se confruntă cu o contradicție importantă din punctul de vedere al accesului la justiție. Pe de altă parte, interacțiunea cu sistemul de justiție le dezvăluie în mod inevitabil statutul și îi expune la sancțiuni și/sau deportare. Pe de altă parte, acest fapt ridică o problemă specifică deoarece alegând să-și păstreze statutul lor de nelegalitate, sunt supuși unor practici sporite de abuz, nedreptate și exploatare.

Măsurile de austeritate pot crea bariere discriminatorii în calea accesului la justiție. Spre exemplu, răspunsurile la sondaj provenite din Marea Britanie au atras atenția asupra unui test de rezidență propus pentru acordarea unei asistențe juridice, care a fost considerat în cele din urmă a fi discriminatoriu împotriva imigranților. Un răspuns din Nigeria a indicat că femeile și copiii sunt supuși în mod disproporționat discriminării în accesarea mecanismelor de justiție și că problemele legate de gen sunt considerate de interes mai redus când vine vorba de bugetul statului. După cum s-a remarcat și în secțiune anterioară, unele aspecte legate de legile sau practicile privind înregistrarea nașterilor pot avea un efect discriminator asupra copiilor, în special pentru populațiile indigene din comunitățile izolate. În plus, unele persoane sunt vulnerabile la discriminare din mai multe motive, spre exemplu, femeile din comunitățile indigene sau copiii migranților ilegali sau ai solicitanților de azil pot suferi forme destul de grave de discriminare multiplă.

Contracurarea discriminării presupune nu numai eliminarea discriminării legale formale, ci și înfrângerea grupurilor vulnerabile prin creșterea gradului de conștientizare și recunoaștere a drepturilor lor.

3.3 Alfabetizarea și educația

Alfabetizarea și educația împuternicesc indivizii, sporindu-le capacitatea de a înțelege și de a insista asupra exercitării drepturilor lor. Nivelurile scăzute de alfabetizare și educație reduc accesul a resurse economice și capacitatea de înțelegere și exercitare a drepturilor, conducând la niveluri scăzute de acces la justiție.⁹

În zonele rurale și izolate există bariere care limitează eficiența utilizării mediilor pentru sporirea conștientizării privind drepturile.

- În India, satele pot fi izolate, cu expunere limitată la presă sau la ceea ce se întâmplă în restul țării și al lumii. Nici măcar televiziunea care a pătruns în general până la nivel de sat, nu are neapărat un impact asupra vieților oamenilor din multe zone rurale atunci când vine vorba de conștientizarea drepturilor lor legale.

- În zona rurală din Tadjikistan eforturile de sporire a gradului de conștientizare al femeilor privind propriile drepturi prin intermediul radioului sau al televiziunii sunt puternic limitate de întreruperile de electricitate. Populația din acele zone rurale izolate este alimentată cu electricitate de două ori pe zi, astfel că puține femei se pot uita a televizor sau urmări posturi de radio în acest timp.

Sursa: Sondajul IBA, ABA ROLI, 2012, 11

Grupurile cele mai predispuse la discriminare sunt și cele care au cea mai mică probabilitate de a-și cunoaște drepturile și căile de atac existente.

Chiar și strategiile simple pot fi eficiente.

- În Spania, Pro Igual a dezvoltat „fișe de criză” anti-discriminare care oferă informații-cheie pentru migranți, minorități etnice și alte grupuri care sunt victime ale discriminării. Fișele prezintă pașii pe care trebuie să îi urmeze victimele discriminării sau hărțuirii din partea entităților publice sau private. „Fișele de criză” au dimensiunea unui card de credit mediu și sunt disponibile în mai multe limbi.

Sursa: pagina de internet a proiectului „Pro Igual”

Împuternicirea pentru a lupta împotriva discriminării care afectează drepturile de proprietate poate avea beneficii economice pe termen lung.

- În Columbia, populația indigenă nu este consultată în mod liber și informat înainte de autorizarea proiectelor de investiții în zonele lor ancestrale.

Colectivul de avocați al lui Luis Carlos Perez (Corporacion Colectivo de Abogados Luis Carlos Perez sau CCALCP) – o organizație de avocați femei pentru drepturile omului – face eforturi de sporire a gradului de conștientizare a populației care locuiește în zone rurale mici privind drepturile lor legale referitoare a terenul comunal și la rezervațiile naturale, cu scopul de a proteja terenurile împotriva intruziunii companiilor de exploatare a cărbunelui sau a producătorilor de ulei de palmier. CCALCP se axează și pe sprijin juridic și lobby la nivel politic.

Sursa: Sondajul IBA. Vezi și pagina de internet a Peace Brigades International

În centrul atenției: informații legale

Răspunsurile la sondaj confirmă importanța alfabetizării și educației pentru accesul oamenilor la justiție. Majoritatea respondenților au declarat că nivelurile scăzute de educație și alfabetizare au un impact foarte ridicat asupra conștientizării drepturilor legale și un efect mai moderat, dar destul de ridicat totuși, asupra accesului la consiliere și reprezentare juridică. În mod similar literaturii de specialitate, respondenții au indicat faptul că grupurile cele mai afectate sunt minoritățile, populațiile indigene și locuitorii din zonele rurale. De remarcat faptul că migranții, minoritățile și populațiile indigene se confruntă cu o barieră însemnată în calea accesului la justiție în cazul comunităților multietnice și multilingve atunci când nu cunosc suficient de bine limba în care sunt disponibile informațiile de natură legală.

⁹ M Anderson, „Accesul la justiție și procesul legal: Responsabilizarea instituțiilor legale față de persoanele sărace în LDC-uri”, Document de lucru al IDS 178 (2003)

Spre exemplu, un raport din 2007 privind statul de drept în Timor Leste evidențiază faptul că limba utilizată în procedurile din instanța de judecată este portugheza, limbă vorbită de mai puțin de 7% din populație.¹⁰

Deși admit importanța crucială a alfabetizării și a educației în legătură cu accesul la justiție, respondenții la sondaj au indicat o percepție amestecată asupra potențialului de schimbare referitor la această barieră în următorii zece ani. În unele țări, respondenții au declarat că nivelurile reduse de alfabetizare și educație sunt printre primele trei bariere care este cel mai probabil să se schimbe în următorii zece ani, în timp ce alții (chiar din aceeași țară) au considerat că aceasta este una din barierele cel mai puțin probabil să se schimbe.

Un oarecare optimism poate fi justificat pentru că Adunarea Generală a ONU va evalua în 2015 o propunere de a include pe agenda de dezvoltare post-2015 faptul că până în anul 2030 statele membre vor asigura:

- educație inclusivă și echitabilă de calitate și vor promova oportunități de învățare pe toată durata vieții pentru toată lumea;
- că toți tinerii și cel puțin x procente dintre adulți, atât bărbați cât și femei, vor beneficia de alfabetizare și vor ști să numere.¹¹

Radioul a fost utilizat cu efecte pozitive în unele țări pentru sporirea conștientizării asupra drepturilor acolo unde există niveluri scăzute de alfabetizare și educație.

- În Nigeria, deși legile naționale nu sunt considerate a fi discriminatorii, în partea de nord a țării cu populație musulmană femeile sunt adesea împiedicate să meargă la școală și sunt căsătorite la vârste fragede, adesea fără consimțământul lor. Ca parte a campaniilor lor de politici și a activităților de sensibilizare privind aspectele legale ale problemelor care afectează femeile, copiii și familia în general, membrii Federației Internaționale a Femeilor Avocat (FIDA) participă la programe radio cu scopul de a educa femeile și publicul larg asupra drepturilor lor și a căilor de atac disponibile.

Sursa: Sondajul IBA

Aplicațiile pentru telefoane mobile au fost utilizate în câteva țări.

- În Nigeria, Pledge 51 a dezvoltat o aplicație gratuită pentru telefonul mobil care oferă acces a constituția amendată a Nigeriei cu opțiuni de căutare după subiecte. O a doua versiune a aplicației lansată în 2012 include un fișier cu aspecte legale și forumuri de discuție. Aplicația continuă să fie descărcată și a apărut o cerere pentru ca alte documente legale nigeriene să fie puse la dispoziție într-un format asemănător.
- Aplicații similare au fost dezvoltate pentru constituțiile din Zimbabwe, Ghana, India și Kenya.

Sursa: pagina de internet a Fundației Indigo Trust

Sondajul a oferit câteva exemple de moduri de sporire a conștientizării privind drepturile egale, chiar și acolo unde există bariere substanțiale în calea alfabetizării și educației, cum ar fi prin intermediul programelor de radio și televiziune care nu presupun alfabetizare. Sondajul a indicat de asemenea existența unor probleme care au scos în evidență limitările întâlnite în utilizarea acestor abordări (vezi exemplul de la punctul 3.2 de mai sus în cazul Indiei și Tadjikistanului).

S-au făcut multe încercări de îmbunătățire a cunoștințelor juridice adresându-se copiilor și tinerilor prin intermediul educației din școli. Unele din aceste programe aduc avocații în școli, unii creează materiale pentru programa școlară, iar alții se concentrează pe instruirea profesorilor.

¹⁰ Freedom House și ABA ROLI, Statul de drept în Timor Leste (2007), paginile 30-31.

¹¹ Grupul de Lucru Deschis al ONU, Document Rezultat privind Obiectivele de Dezvoltare Durabilă de mai sus n 7. Procentul de x% se regăsește în obiectivele propuse căci va fi de asemenea subiect de dezbatere.

Noile tehnologii sunt utilizate din ce în ce mai mult pentru creșterea gradului de conștientizare privind drepturile legale.

În același timp pe măsură ce apar noi tehnologii, continuă să fie utilizate și metodele tradiționale de discuție față în față. Ele au avut un mare succes în special în situațiile în care grupurile țintă continuă apoi să instruiască alte persoane.

Exemple din numeroasele abordări ale educației juridice în școli includ:

- Un ONG argentinian, *Foro de Estudios sobre la Administracion de Justicia (FORES)*, a derulat o inițiativă de educație civică pentru crearea de curricule și programe de instruire pentru profesori. Ca urmare a programului, au fost create curricule privind conceptul de stat de drept și angajament civic care au fost incluse în 25 de școli pentru a ajunge la tinerii din comunitățile marginalizate. Aproximativ 40.000 de elevi au fost instruiți cu privire la conceptele statului de drept.

Sursa: pagina de internet a FORES

- Fundația *Citizenship* din Marea Britanie a realizat un lobby reușit pentru păstrarea cetățeniei în cadrul curriculei din învățământul național și ajută profesorii să îi învețe pe tineri aspecte legate de legi, politică și viață democratică. Materialele curriculare ale Fundației au fost utilizate de peste 80% din școlile secundare și de 50% dintre școlile primare din Marea Britanie.

Sursa: pagina de internet a Fundației Citizenship.

- *Law Society* din vestul Australiei oferă o gamă unică de programe educaționale interactive și axate pe participanți pentru școli și grupuri comunitare. Prin Programul de Învățământ în domeniul Juridic „Francis Burt” (*Francis Burt Law Education Programme - FBLEP*), personalul calificat în domeniul educației organizează: vizite la instanțele de judecată (Curtea Supremă, tribunalul Districtual sau Curtea Magistraților); simulări de procese realizate oral și în scris pe baza unor scenarii fictive și spețe mai vechi judecate în instanțe din vestul Australiei; ateliere de dezvoltare profesională pentru profesori; și competiții interactive de simulări de procese pentru elevii din învățământul secundar.

Sursa: Sondajul IBA.

3.4. Reducerea barierelor sociale și culturale: strategii de reformă și soluții posibile

Sondajul și cercetarea aferentă au sugerat o serie de politici și/sau strategii care ar putea contribui la rezolvarea barierelor socio-culturale din calea accesului la justiție. Chiar dacă astfel de bariere sunt legate în mod inerent de contexte naționale specifice, strategiile enumerate mai jos sunt suficient de flexibile pentru a fi transferate și utilizate în alte jurisdicții, așa cum s-a arătat în exemplele prezentate. Însă nici una din aceste strategii nu este suficientă de una singură pentru a depăși barierele din calea accesului la justiție. Barierele trebuie abordate printr-o combinație de soluții care să acționeze la nivelul reformei legale și a implementarea *de facto* a legilor.

- Militarea pentru schimbarea legislației este o abordare directă pentru reducerea obstacolelor socio-culturale, dacă aceste tipare sunt reflectate în legislație sau dacă dezechilibrele sociale nu sunt rezolvate în mod adecvat în legile interne prin prevederi privind „discriminarea pozitivă”.

- Gradul de conștientizare privind drepturile legale și informațiilor judiciare în sens mai larg a crescut prin intermediul unor campanii și programe susținute de obicei cu titlu gratuit și puse la dispoziție în formate multiple (ziare, radio, televiziune, teatru) și în mai multe limbi. Aceste programe sunt concepute în mod diferit pentru a satisface nevoile grupului vizat (ex. comunități rurale, deținuți, femei și copii).
- Tehnologia digitală este utilizată din ce în ce mai mult pentru a disemina informații legale generale și a oferi educație legală informală. Însă reușita acestei soluții depinde foarte mult de disponibilitatea și accesul la aceste tehnologii în țări și/sau zone specifice.
- Garantarea calității procesuale fără discriminare în materie de gen, înregistrare legală sau status de migrație este un prim pas spre promovarea accesului la justiție pentru toate persoanele. În plus, punerea în aplicare a criteriilor *locus standi* care permit organizațiilor societății civile și instituțiilor naționale pentru drepturile omului să prezinte solicitări reprezentative în numele persoanelor vulnerabile pot fi o măsură valoroasă pentru depășirea barierelor socio-culturale privind accesul la justiție.

Capitolul 4: Barierele instituționale în sistemele de justiție

Capacitatea, structura și funcționarea unui sistem judiciar al unei țări au impact asupra accesului la justiție. Defectele sistemelor de justiție vor crea bariere în calea accesului la justiție. Printre factorii care pot crea bariere instituționale sunt: infrastructura fizică necorespunzătoare; structurile administrative cu o capacitate insuficientă de gestionare a sistemelor; capacitatea judiciară limitată și o profesie juridică incapabilă să deservească întreaga populație. Respondenții la chestionar au indicat exemple notabile de sisteme care funcționează; totuși în multe țări crearea și dezvoltarea unor instituții de justiție sunt afectate grav de capacitatea economică.¹² În cazul indivizilor și al comunităților angajate în sistemele de justiție, barierele instituționale vor fi foarte greu de depășit pentru cei care sunt deja cei mai afectați de barierele sociale și culturale

4.1. Resurse pentru sistemele de justiție

Alocările insuficiente de resurse financiare și umane pentru instituțiile de justiție creează neajunsuri în ceea ce privește funcționarea eficientă a sistemului de justiție și afectează grav accesul la justiție. Capacitatea instituțională va fi afectată de independența formală a sistemului judiciar – o condiție de bază pentru instituții de justiție de calitate care să fie capabile să ofere soluții echitabile la problemele de natură juridică – și capacitatea practică a judecătorilor de a exercita acea independență. Capacitatea respectivă va fi afectată de resursele alocate sistemelor administrative care sprijină instituțiile judiciare și de justiție. Trei exemple ilustrează tipurile de bariere instituționale care există în sistemele de justiție cu resurse puține:

1. distribuție geografică insuficientă și inegală a instituțiilor de justiție afectează accesul fizic la livrarea actului de justiție;
2. neînregistrarea începutului acțiunii (denumită uneori neînregistrarea plângerilor) care afectează adesea grupurile cele mai vulnerabile și are drept consecință validarea nepedepsirii vinovaților în timp ce victimele nedreptăților sunt fie desconsiderate sau maltratate;
3. specialiștii din domeniul judiciar s-ar putea să nu fie instruiți sau calificați corespunzător, ceea ce compromite independența, iar hotărârile sunt slab motivate, neconforme sau părtinitoare.

¹² *Indicele Statului de Drept 2014* al Proiectului pentru Justiție Mondială oferă clasificări în funcție de diferite măsuri. Norvegia, Olanda, Germania, Danemarca și Suedia sunt enumerate drept primele cinci țări în ceea ce privește accesul la justiție civilă.

În centrul atenției: instanțele de judecată și administrația

ACCESIBILITATEA FIZICĂ

Accesul la justiție este afectat de accesibilitatea fizică a instituțiilor de justiție. Acolo unde instituțiile de justiție sunt izolate fizic, barierele în calea accesului la justiție vor fi mai mari, în special dacă transportul este deficitar sau inaccesibil. Așa cum confirmă și răspunsurile la sondaj, aceste efecte vor fi resimțite mai acut de locuitorii zonelor rurale.

Instanțele de judecată mobile au funcționat cu succes în câteva țări:

- În Filipine, programul „Justiție pe roți” (*Justice on Wheels*) duce instanțele de judecată mobile în afara zonelor urbane pentru derularea de procese scurte sau pentru a facilita soluționarea litigiilor făcând ca „roțile justiției să se miște mai repede”. Autobuzele modificate servesc drept tribunale mobile cu două secțiuni: o sală de ședințe și o sală de medieri. Programul a rezolvat peste 16000 de cazuri care aglomerau instanțele interne din țară.

Sursa: Pagina de internet a *Innovating Justice*

- În zonele rurale izolate din estul Republicii Democrate Congo, instanțele de judecată mobile ajută victimele violenței de gen care altfel nu ar putea să se deplaseze la o instanță pentru a li se face dreptate. Aceste instanțe de judecată mobile au fost create de grupuri locale ale societății civile și sunt recunoscute oficial prin legea congoleză.

Sursa: ABA ROLI, 2012, p. 24.

Un respondent din India a declarat că deși țara sa dispune de un sistem robust de instanțe de judecată districtuale, care este destul de răspândit în sate sau zone locuite, „există câteva zone excepționale unde accesul la justiție este aproape imposibil, în special din cauza unui sistem administrativ cu funcționare deficitară, lipsei de resurse și distanței (instanței de judecată) față de locuința obișnuită a reclamantului.” Acolo unde instanțele de judecată au jurisdicție specială și exclusivă asupra anumitor probleme și infracțiuni (de ex. *Les Tribunaux de Grande Instance* din estul Republicii Democratice Congo în ceea ce privește infracțiunile de natură sexuală) atunci problemele date de izolare pot fi exacerbate căci instanțele respective vor fi mai puține ca număr.¹³ Atât în cazul instanțelor generaliste cât și în cazul celor specializate o modalitate de livrare a serviciilor în zonele rurale cu transport deficitar este utilizarea „instanțelor mobile” sau „itinerante”, în special (dar nu numai) acolo unde litigiile nu implică probleme legale complexe.

O a doua strategie pentru soluționarea inaccesibilității geografice a serviciilor instanțelor formale este soluționarea alternativă și /sau informală a litigiilor (ADR). Deși utilizate la scară largă în unele jurisdicții, astfel de abordări sunt mai puțin familiare în altele. Un respondent din Nigeria a declarat că doar câteva instanțe de judecată din țara sa au testat ADR și că aceste metode au „îmbunătățit semnificativ accesul”. Răspunsurile au indicat doar utilizarea ocazională a mecanismelor de justiție informală și/sau comunitară pentru a acționa împotriva autorului în spețe de natură penală. ADR și sistemele de justiție cutumiară sau tradițională au fost utilizate mai frecvent în spețe de dreptul familiei și litigii de drept civil care implicau contracte, datorii sau proprietate.

Utilizarea ADR este în continuă creștere.

- În Nicaragua, o rețea voluntară de mediatori a fost implicată cu succes în soluționarea litigiilor legate de proprietate, cazuri care țin de dreptul familiei și cazuri de violență. Mediatorii sunt aleși de comunitatea locală, raportează unui judecător local și sunt instruiți în mod regulat.
- În Germania, în 2012 a fost promulgat un statut al medierii pentru a promova soluționarea pe cale amiabilă a litigiilor în loc de judecată. Muți judecători și avocați au urmat instruirii suplimentare pentru a deveni mediatori calificați.
- În Nigeria, judecătorii și avocații sunt instruiți în ceea ce privește tehnicile și procesele ADR în Sediul de Soluționare a Litigiilor din capitala Abuja.

Sursa: ABA ROLI, 2012, p 17; Sondajul IBA.

¹³ Inițiativa privind statul de drept a Asociației Americane a Barourilor (ABA ROLI), *Access to Justice Assessment Tool: A Guide to Analysing Access to Justice for Civil Society Organizations* (Instrument de evaluare a accesului la justiție: Ghid pentru analizare accesului la justiție pentru organizațiile societății civile - 2012) (ABA ROLI), p 23.

Recursul la mecanisme de soluționare pe cale informală a litigiilor a avut atât implicații pozitive cât și negative. Așa cum a remarcat recent Raportorul Special al ONU pe probleme de sărăcie extremă și drepturile omului, deși astfel de proceduri facilitează accesul la justiție, în special pentru grupurile dezavantajate, oferind soluții rapide, relativ ieftine și relevante din punct de vedere social, sisteme de justiție informală nu pot oferi întotdeauna o justiție echitabilă și egală.¹⁴ Spre exemplu, adunarea de probe s-ar putea să nu fie fiabilă sau echilibrată, s-ar putea să nu existe garanțiile cuvenite pentru proces, sancțiunile s-ar putea să nu fie proporționale sau victimele să nu fie protejate în mod corespunzător.¹⁵

Soluționarea litigiilor pe cale informală se poate inspira în mod eficient din procesele de soluționare a litigiilor în comunitatea tradițională.

- Mecanismele alternative de soluționare a litigiilor pe cale tradițională în India, cum ar fi Panchayat – o adunare de cinci persoane în vârstă (adică „*panch*”) alese de comunitatea sătească – au fost recunoscute în mod statutar în 1992. Acestea se ocupă de unele litigii minore, soluționate adesea prin consimțământul părților și coordonează unele aspecte ale vieții rurale.
- India are de asemenea instanțe „non-adverse” de tip „*Lok Adalats*” sau instanțe ale poporului, aflate acum sub autoritatea Legii privind autoritatea serviciului legal din 1987. Judecătorii pensionari și funcționari guvernamentali se oferă voluntar să audieze litigiile și să încerce să ajungă la un compromis între părți. Procedura este în mod semnificativ mai rapidă decât procesul formal: părțile își pledează cauza și nu se percep taxe.

Sursa: Sondajul IBA.

Același raport observă faptul că aceste proceduri sunt adesea caracterizate printr-o atitudine părtinitoare împotriva femeilor, pe criteriu de gen. Astfel de părtinire poate avea un efect semnificativ dacă litigiile privind familia sau proprietatea sunt soluționate frecvent prin intermediul acestor metode, deoarece aceste domenii ale legii sunt deosebit de importante pentru siguranța fizică și economică a femeilor.

Formele alternative de soluționare a litigiilor au fost dezvoltate în moduri creative, determinate adesea de o combinație de probleme legale noi și tehnologii noi. Un exemplu de abordări creative noi a fost determinat de nevoia de a defini limitele unor terenuri pentru care titlurile nu fuseseră recunoscute anterior în mod formal.

ÎNREGISTRAREA INTRODUCERII UNEI NOI ACȚIUNI

Funcționarea eficientă a instituțiilor din cadrul sistemului judiciar necesită structuri administrative care să se asigure că spețele își urmează cursul corect pe parcursul diferitelor etape ale proceselor de soluționare a litigiilor. Barierele apar atunci când, spre exemplu, există prea puțin personal administrativ, procesele nu sunt fiabile sau adecvate, personalul administrativ și judiciar nu este instruit corespunzător, spațiile nu sunt adecvate sau echipamentul nu funcționează corespunzător.

¹⁴ Sepulveda (2013), mai sus n 3, para 86, citând PNUD și Centru pentru Guvernanță din Oslo, *Doing Justice How Informal Justice Systems can Contribute* (2006), p 5.

¹⁵ *Ibid* para 88

Problemele pot apărea în prima etapă a procesului legal prin eșecul înregistrării demarării unei acțiuni. Dacă sistemele eșuează în această fază incipientă atunci există un risc ridicat ca drepturile legale să nu fie aplicabile, deoarece etapele ulterioare depind de înregistrare.

Litigiile legate de limitele terenurilor și titlurile de proprietate au fost soluționate în comunitățile rurale cu ajutorul telefoanelor mobile, sistemelor GPS și tehnologiei SIM.

- În Bolivia, legea privind reforma agrară din 1996 formalizează titlurile de proprietate asupra terenurilor astfel încât titlurile respectivă să fie atribuite proprietarilor. Comunitățile sunt obligate să-și definească granițele prin consens, apoi granițele vor fi recunoscute în mod formal de către guvern. Însă limitele aflate în litigiu, numărul mare de proprietari de terenuri și distanțele mari fac ca procedura să necesite mult timp și bani.

În 2009, Mercy Corps, organizație de dezvoltare internațională împreună cu Fundacion Tierra, o organizație non-profit, activând în domeniul drepturilor asupra terenurilor din Bolivia, au lansat un proiect inovator în șapte comunități țintă. Tehnologia SMS permite comunităților să folosească telefonie mobilă pentru a trimite coordonatele GPS pentru cartarea limitelor terenurilor. Odată ce informațiile pentru cartarea GPS au fost înregistrate, membrii comunității se pot aduna pentru a vedea harta pe un ecran mare și pentru a discuta asupra granițelor. Proiectul a redus costurile și litigiile, dar provocările apar din cauza nivelurilor diferite de cunoaștere a utilizării computerelor și a serviciilor neregulate de telefonie mobilă. În plus, limbile indigene sunt adesea doar vorbite nu și scrise, ceea ce face ca mesajele tip text transmise prin SMS să fie doar „unidirecționale”. Pentru rezolvarea acestei situații a fost creată și o linie de asistență ușor accesibilă și gratuită.

- Programe similare au fost implementate în Kenya, Uganda și Indonezia.

Sursa: pagina de internet a *Reinventing the Rules*

Pentru rezolvarea acestor probleme, tehnologia este importantă în ceea ce privește dezvoltarea de sisteme care să asigure înregistrarea. Răspunsurile la sondaj indică o utilizare în creștere a sistemelor computerizate și IT în procesarea dosarelor și înregistrarea datelor. Acest aspect are în mod sigur un impact pozitiv asupra sistemelor de justiție supraîncărcate. Un respondent indian a indicat utilizarea proceselor IT ca un pas realizat în vederea accelerării sistemelor judiciare lente din țară, dar a atras atenția că în timp ce „unele țări au prea mult personal administrativ și de suport, multe nu au suficiente spații și dotări și/sau suficient personal instruit pentru a utiliza computerele pentru a stoca în condiții sigure fișierele în fișete corespunzătoare, pentru a utiliza eficient calculatoarele și a manevra sistemele IT.”¹⁶

Radioul a fost utilizat pentru a scoate în evidență eșecurile din proces și pentru a face presiune în favoarea tragerii la răspundere.

- În Nigeria, Brekete Family Radio este un program de radio bazat pe „realitate” care folosește un forum de reclamații publice sau modelul instanțelor populare. Oamenii telefonează pentru a raporta situații în care vinovații nu au fost pedepsiți, iar completul aflat în studio discută cauzele și invită publicul să dea sfaturi reclamanților. Într-o țară în care instituțiile de tragere la răspundere sunt afectate în mod sever, Brekete Family Radio a devenit una din ultimele căi ale nigerienilor de rând. El a reușit să tragă la răspundere un număr mare de funcționari publici și a obținut rezultate semnificative – atât reale cât și percepute de cei din comunitate – în lupta împotriva celor care scapă nepedepsiți.

Sursa: Pagina de internet a *Reinventing the rules*

Tehnologia poate oferi soluții pe termen lung, dar care este poziția celor care au fost dezamăgiți de sistem?

Utilizarea presei (precum radio sau televiziune) poate spori vizibilitatea problemelor procedurale și a abuzurilor și situațiilor nepedepsite care pot apărea ca o consecință, în special atunci când eșecurile sunt cauzate de funcționari ai unor organe ale guvernului sau ale sistemului judiciar.

Grupurile cele mai vulnerabile se pot confrunta cu dificultăți specifice în demararea acțiunii legale în modurile impuse formal. Acest lucru este valabil în special când reclamanții au dificultăți legate de limbă sau sunt membri unui grup care este supus în mod frecvent discriminării. Mai mulți respondenți au subliniat importanța instruirii și sensibilizării personalului administrativ și a

¹⁶ Respondentul indian se referă, printre altele, la o propunere de dotare cu calculatoare a instanțelor inferioare, ca parte a unui pachet genera de reforme în sistemul judiciar: <http://lawcommissionofindia.nic.in>.

judecătorilor pentru facilitarea accesului persoanelor vulnerabile la justiție. Un respondent din Marea Britanie a subliniat importanța crescândă a unei abordări interdisciplinare atunci când este vorba de gestionarea problemelor legale. Spre exemplu, înțelegerea nevoilor legate de sănătate și educație poate fi deosebit de relevantă în cazurile care implică familii, violență împotriva femeilor, cereri de azi sau infrațiuni comise de migranți și solicitanți de azil.

INDEPENDENȚA, CALIFICĂRILE ȘI INSTRUIREA JUDICIARĂ

Independența sistemului judiciar este vitală pentru un sistem judiciar funcțional. Este de o importanță crucială ca judecătorii să nu fie influențați în mod necorespunzător în exercitarea funcției lor judiciare. Deși ar putea veni presiuni din exterior (de ex. părțile implicate, grupuri de presiune, presa), echilibrul constituțional și administrativ între puterea executivă, legislativă și judiciară va fi de o importanță fundamentală pentru posibilitatea judecătorilor de a-și îndeplini responsabilitățile și de a asigura o justiție echitabilă și imparțială.

În general, respondenții au relatat că, în jurisdicțiile la care se referă ei, independența sistemului judiciar este garantată prin lege. Însă acest fapt nu asigură neapărat independența.

Un respondent din Nigeria a declarat că puterea executivă are o influență substanțială asupra sistemului judiciar prin procesele de numire în funcție și prin controlul finanțării.

- Institutul pentru Drepturile Omului din cadrul IBA (IBAHRI) și ONU au elaborat un manual de instruire pentru judecători, procurori și avocați, denumit Drepturile Omului în Administrarea Justiției. Acesta a fost elaborat în engleză, arabă, portugheză, rusă și spaniolă și este utilizat pentru instruire în întreaga lume. IBAHRI a elaborat și manuale și programe de instruire privind dreptul penal internațional, drepturile omului și rolul parlamentelor și prevenirea torturii.

Sursa: IBAHRI.

- În Uganda, numărul crescând de cazuri implicând mediul înconjurător a clarificat nevoia de îmbunătățire a aplicării și implementării legislației de mediu. ONG-ul militant Greenwatch din Uganda a realizează instruire pentru judecători privind problemele legate de dreptul mediului. Această instruire este inclusă acum în Calendarul Anual de Instruire Judiciară a Instanțelor din Uganda.

Sursa: pagina de internet a Greenwatch Uganda.

Respondentul a remarcat, totuși, că sunt aplicate reguli noi pentru a gestiona situația numirilor în funcție și a corupției. Un respondent din Noua Zeelandă a declarat că procesele de numire din Noua Zeelandă sunt lipsite de transparență și imparțialitate, relatând că judecătorii din Noua Zeelandă sunt numiți de o persoană, Avocatul General, care consultă doar una sau două persoane (de obicei Președintele de tribunal și Procurorul General).¹⁷ În 2008, nouă din 130 de judecători de a instanțele districtuale din Noua Zeelandă erau de etnie neeuropeană.¹⁸

Un sistem judiciar puternic, independent și eficient necesită judecători care să-și sporească mereu cunoștințele, să-și păstreze abilitățile și să dobândească altele noi. Această nevoie este chiar mai stringentă în zilele noastre, când problemele din ce în ce mai complexe și mai sensibile care apar în litigii îi obligă pe judecători să-și adapteze cunoștințele pentru a face față noilor provocări.

¹⁷ Instanțele din Noua Zeelandă, Numiri, www.courtsofnz.govt.nz/about/judges/appointments.

¹⁸ *Instanțele Districtuale*, Noua Zeelandă, 2008, www.courtsofnz.govt.nz/district/role/District_Courts_of_NZ_web.pdf.

4.2. Asistența juridică și reprezentarea în instanță

Reprezentarea în instanță se află în mod tradițional în centrul accesului la justiție. În lipsa acesteia, există riscuri de a nu avea egalitate între părți, de a avea procese neechitabile și/sau drepturi legale neprotejate sau neexercitate corespunzător.

Societatea de Drept din Malawi derulează întâlniri de îndrumare în carieră în școli pentru a încuraja elevii să urmeze studii juridice. Autoritățile se așteaptă ca numărul mai mare de avocați și judecători să reducă barierele aflate în calea accesului la justiție.

Sursa: Sondajul IBA.

Articolul 14 din Acordul Internațional privind Drepturile Civile și Politice (*International Covenant on Civil and Political Rights - AIDCP*) obligă statele să furnizeze asistență juridică gratuită în procesele penale pentru persoanele care nu au mijloace suficiente pentru a plăti acest serviciu. De asemenea, statele sunt încurajate să ofere asistență legală gratuită pentru cazuri civile persoanelor care au dificultăți economice.¹⁹ Acest aspect este important în multe litigii civile, cum ar fi cele legate de contracte, proprietate și datorii, exploatare prin muncă și discriminare la locul de muncă și în revizuirea judiciară a deciziilor administrative ale guvernului privind imigrația și azilul. Aceste litigii au efecte profunde asupra bunăstării economice a indivizilor. În multe țări ajutorul legal este limitat în mod inevitabil din cauza constrângerilor legate de resurse. Când condițiile economice se deteriorează, guvernele pot reduce resursele alocate asistenței juridice.

În centrul atenției: asistență juridică gratuită și cu costuri reduse

Rezultatele sondajului confirmă faptul că ajutorul și reprezentarea legală gratuită sunt foarte probabil disponibile pentru persoanele acuzate de infracțiuni penale, dar sunt mai puțin frecvente pentru acțiuni civile. De remarcat că o majoritate a respondenților au declarat că acțiunile împotriva guvernului nu vor atrage asistență legală. Un respondent din Marea Britanie a adăugat avertizarea că testele prea formalizate pentru a stabili eligibilitatea pentru ajutor legal nu iau în considerare distribuția avuției în gospodărie; în schimb acest fapt creează un obstacol serios în calea accesului la justiție pentru femei și în special pentru cele care sunt victime ale violenței domestice.

În India, Autoritatea Națională pentru Servicii Legale (NALSA) derulează programe de ajutor juridic care includ scheme de furnizare a serviciilor pentru:

- Salvarea și reabilitarea copiilor exploatați prin muncă și pentru punerea sub acuzare și pedepsirea angajatorilor și a traficanților.
- Lucrătorii sezonieri din afara sectorului organizat, pentru a le proteja și asigura drepturile. Se estimează că acești lucrători reprezintă 60% din economia națională.
- Persoanele cu afecțiuni psihice sau dizabilități și victimele dezastrelor sau atrocităților

Sursa: Sondajul IBA.

Deși plata pentru asistență juridică poate fi o opțiune, o mare parte dintre respondenții la sondaj au declarat că un impact „foarte semnificativ” asupra capacității populației generale de a angaja un avocat pe propria cheltuială îl au costurile ridicate. Tarifele maxime pentru avocați stabilite prin lege contribuie la garantarea unui act de justiție accesibil. Acestea sunt utilizate, spre exemplu, în Germania, care se clasează pe locul al treilea în ceea ce privește accesul la justiție civilă în cel mai

¹⁹ Comitetul pentru Drepturile Omului, Comentariul General nr. 32 referitor la Articolul 14: Dreptul la egalitate în fața instanțelor și a tribunalelor și la un proces echitabil, CCPR/C/GC/32, 23 august 2007, para 10.

recent proiect al World Justice (WJP) denumit Indicele statului de drept.²⁰ Însă pot fi necesare soluții diferite pentru a declanșa competiția în ceea ce privește performanța în sistemele afectate de o lipsă de avocați calificați. Pentru grupurile cu venituri reduse – în special minorități, populații indigene și persoane din zone rurale – asistența juridică finanțată de stat este evident crucială.

În cazul celor care ajung în instanță, auto-reprezentarea poate fi o opțiune teoretică, dar s-ar putea să nu fie și practică. Respondenții la sondaj au indicat în mod repetat complexitatea limbajului juridic și procesul ca fiind obstacole în această privință. Aceste dificultăți pot fi compuse atunci când o persoană se află în detenție. Spre exemplu, în unele jurisdicții precum Australia (conform declarației unui respondent a sondaj), detenția obligatorie a migranților ilegali îi poate împiedica să obțină consiliere și reprezentare legală.

Societatea de Drept din Malawi derulează așa numitele clinici de drept pe stradă cu scopul de a furniza consiliere juridică gratuită oamenilor din localități care în cele mai multe cazuri nu știu unde să meargă și cui să solicite asistență juridică.

Sursa: Sondajul IBA.

este corectă, ea poate fi rezultatul consilierii juridice crescând care este acordată cu titlu gratuit sau cu un cost redus prin intermediul societății civile sau al serviciilor comunitare, incluzând furnizarea de consiliere juridică și sprijin din partea clinicilor juridice create de facultățile de drept folosind competențele studenților la drept.

În ciuda numeroaselor obstacole evidențiate, majoritatea răspunsurilor primite au indicat faptul că accesul la consiliere și reprezentare juridică s-a îmbunătățit ușor în ultimii zece ani în cazul femeilor, minorităților și populațiilor indigene, locuitorilor din zonele rurale și migranților. Dacă această percepție

4.3 Echitate, deschidere, aplicare și conformare

În Marea Britanie, un consorțiu format din ONG-uri pe domeniu dreptului și a dezvoltării a înaintat o propunere Departamentului pentru Dezvoltare Internațională din Marea Britanie (DFID) privind crearea și finanțarea unui program care începând din 2014/15 va consolida, sprijini și facilita activitatea internațională derulată în regim gratuit de judecătorii și avocații din Marea Britanie în țările considerate prioritare de DFID.

Sursa: Atelierul de lucru al IBA/Centrului Bingham.

Accesul la justiție presupune ca părțile să aibă ocazia de a-și susține cauza în mod eficient, ca procedurile să fie echitabile, iar părțile să cunoască acuzațiile care li se aduc. Justiția ar trebui să fie făcută în public de obicei astfel încât procesele legale să fie urmărite, ceea ce ajută la asigurarea echității. Ar trebui să existe de asemenea mecanisme care să asigure aplicarea imediată a hotărârilor, inclusiv eliberarea unui acuzat sau punerea în aplicare a sentințelor la finalul unui proces penal. Acolo unde sistemul de

justiție nu are aceste caracteristici, accesul la justiție este împiedicat. Sfera de aplicare a acestor aspecte este atât de amplă încât aici putem oferi doar o scurtă imagine a lor.

În centrul atenției: proceduri echitabile și aplicare

În procedurile civile, procesele vor varia în funcție de țară și de tipul de speță.

- În Marea Britanie, Legea privind justiția și securitatea din 2013 prevede utilizarea de „proceduri materiale închise” în orice proceduri civile în care apar aspecte de securitate

²⁰ Proiectul World Justice, Indicele statului de drept 2014, Washington DC 2014, <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>

națională. În cadrul acestor proceduri nici o parte care nu aparține statului nu poate fi informată asupra detaliilor unui caz care implică statul. În schimb, va fi numit un „avocat special” care le va reprezenta în ceea ce privește aspectele legate de nedivulgare. Avocatul special axat pe partea de securitate va vedea materialele, însă nu va putea comunica cu clientul să avocații acestuia pentru a verifica sau respinge veridicitatea materialului nedivulgat.

Sursa: Legea privind justiția și securitatea, 2013.

În răspunsurile la sondaj existau multe informații care sugerau faptul că procedurile penale erau echitabile în țările respondenților. Majoritatea respondenților au relatat că într-un proces penal acuzatul are o perspectivă reală de a fi achitat dacă probele sunt necorespunzătoare și/sau dacă au existat nereguli de procedură. Respondenții au indicat de asemenea că de obicei se pune la dispoziție un interpret care se asigură că acuzatul poate înțelege și participa la procedură.

Acolo unde instituțiile informale de justiție precum organisme religioase, tribunale indigene sau sfaturi ale bătrânilor exercită funcții judiciare sau cvasi-judiciare, respondenții la sondaj au indicat în general că participanții își pot prezenta cauza în mod eficient. Majoritatea respondenților au indicat de asemenea că decidenții explică de obicei motivele în baza cărora au luat deciziile. Însă respondenții au remarcat faptul că procedurile sunt adesea doar parțial deschise publicului și că există adesea o inconsecvență în luarea deciziilor.

În ceea ce privește aplicarea hotărârilor, există de obicei o gamă de mecanisme care asigură implementarea și care caută să se asigure că părțile respectă hotărârile. Însă eficiența lor variază. Respondenții la sondaj au indicat faptul că s-ar impune penalizări în situațiile de respectare a deciziilor. Însă există în mod evident probleme legate de aplicare, chiar și când deciziile sunt pronunțate împotriva statului. Spre exemplu, un respondent nigerian a relatat că aplicarea este mai puțin probabilă în cazul deciziilor pronunțate împotriva poliției sau în cazul în care instanța s-a pronunțat asupra reintegrării în muncă după încetarea eronată a unui contract de muncă al unui funcțional public.

- Constituția sud-africană (secțiunea 112) obligă instanțele să aplice legi nestatale cu condiția ca acestea să nu fie în conflict cu alte părți ale Constituției.
- În Indonezia, legea tradițională religioasă *Adat* are un rol proeminent în soluționarea litigiilor. Ea reglementează distribuirea proprietății maritale, chiar și în instanțele judecătorești de stat.
- În anumite părți din Australia există instanțe cu jurisdicție sumară unde persoanele în vârstă în rândul triburilor indigene participă la actul de justiție alături de magistrați.

Sursa: ABA ROLI 20122, p. 5; Sondajul IBA.

Acolo unde funcționează instituții informale, sancțiunile sociale sau comunitare pot asigura respectarea și aplicarea deciziilor. Însă în cazul sistemelor nestatale recunoscute de sistemul formal de justiție, acestea pot beneficia de asemenea de mecanismele de aplicare disponibile instituțiilor justiției de stat.

4.4 Reducerea barierelor instituționale în sistemele de justiție: strategii și soluții de reformă posibile

Barierile instituționale din sistemele de justiție pot fi identificate cu mai multă precizie decât barierele sociale și culturale din calea accesului la justiție. De asemenea ele pot fi vizate mai direct și, mai mult, profesia juridică este bine plasată pentru a oferi o serie de soluții la probleme. Însă lipsa de resurse poate fi un obstacol serios pentru depășirea acestor bariere, în special pentru că aceleași probleme legate de resurse împiedică rezolvarea problemelor sociale și culturale, iar multe țări se

confruntă cu probleme semnificative legate de capacitate în cadrul sistemelor lor. Prin urmare, politicile și strategiile care vizează barierele instituționale în moduri care iau în considerare efectele disproporționate asupra grupurilor specifice pot fi foarte importante. Abordările în diferite jurisdicții au inclus atât inițiative private cât și de stat cum ar fi:

- Utilizarea instanțelor de judecată mobile, ghișeelor unice de justiție, clinicilor stradale și alte metode asemănătoare pentru a depăși barierele din calea accesibilității la instanțele de judecată, în special în zonele rurale și cele izolate.
- Instruirea adecvată a judecătorilor și a personalului administrativ.
- Promovarea studierii dreptului poate fi necesară în jurisdicțiile cu un număr insuficient de persoane calificate în această profesie.
- Computerizarea crescută a procedurilor din instanță și a stocării datelor pentru îmbunătățirea transparenței, facilitarea accesului la decizii ale instanței și reducerea volumului de lucru al instanțelor.
- Recunoașterea legală formală și promovarea ADR și a formelor tradiționale de justiție.

Capitolul 5: Intersecțiile sociale și instituționale

În timp ce unele bariere în calea accesului la justiție constituie în mod clar un aspect al structurilor sociale și culturale mai ample, iar unele sunt mai specifice sistemelor de justiție, există alte bariere care sunt mai puțin clar imputabile unei categorii sau alteia. Ele se caracterizează mai degrabă ca acționând chiar la intersecția societăților și a sistemelor lor de justiție.

Răspunsurile la sondaje au evidențiat două astfel de bariere specifice: lipsa de încredere în sistemele de justiție formală, inclusiv în avocați și judecători și corupția. Aceste obstacole din calea accesului la justiție subliniază complexitatea funcționării în practică a barierelor care în schimb are un impact asupra tipurilor de măsuri care pot fi adoptate pentru a facilita accesul la justiție.

Litigiul strategic sau litigiul de interes public așa cum mai este denumit uneori, este o abordare bine stabilită pentru asigurarea drepturilor prin sentințe judiciare în cazuri test. Însă există bariere la nivelul intersectării laturii sociale cu cea instituțională, acolo unde litigiul fie nu este potrivit sau va fi mai eficient dacă este combinat cu alte strategii.

Litigiile strategice se referă la aspecte critice privind drepturile omului iar, dacă sunt soluționate cu succes, stabilesc precedente juridice și pot avea și efecte importante în ceea ce privește schimbările de politici sau reforma legislativă. Litigiile de interes public pot fi o strategie foarte utilă pentru depășirea barierelor sociale care sunt reflectate în modul în care instituțiile judiciare furnizează practic actul de justiție.

- În Europa, ONG-ul *Interights* cu sediul la Londra, a înaintat un caz Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) referitor a protejarea lucrătorilor interni migranți împotriva abuzului și exploatarei care ajung până la muncă forțată, servitute domestică sau chiar sclavie. În întreaga Europă aceasta este o problemă care nu beneficiază de legislație adecvată pentru a combate fenomenul. CEDO a luat o poziție cu privire la obligațiile statelor în această privință și astfel în 2009 Marea Britanie și-a modificat legislația pentru a o alinia obligațiilor privind drepturile omului din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Sursa: pagina de internet a Interights.

5.1 Lipsa de încredere în sistemele de justiție

Persoanele care au fost supuse abuzurilor și discriminării de către forțele de poliție sau de alte autorități ale statului sau au avut parte de rezultate injuste din partea sistemului de justiție pot alege să nu se bazeze pe procedurile juridice formale pentru a-și soluționa problemele legate de justiție. Lipsa de încredere în instanțele de judecată este un obstacol foarte provocator pentru că subminează șansele de soluționare a litigiilor în cadrul legii, indiferent dacă este vorba despre litigii între privați sau care implică statul.

- În Sierra Leone, forțele de poliție sunt instruite cu privire la investigarea și punerea sub acuzare a situațiilor de violență domestică și de gen.
- În Nigeria, forțele de poliție creează unități de gen în cadrul secțiilor de poliție pentru a ajuta la tratarea cu mai multă sensibilitate și mai oportună a reclamațiilor depuse de femei.

Sursa: Sondajul IBA.

În centrul atenției: avocații și judecătorii

O lipsă de încredere în avocați și judecători poate fi mai răspândită la scară largă și generală în unele jurisdicții. Însă lipsa de încredere poate afecta părți specifice ale sistemului de justiție (cum ar fi justiția penală) sau poate predomina numai în anumite grupuri (cum ar fi minoritățile): Respondenții au relatat că o lipsă de încredere în avocați are un efect puternic dăunător în măsura în

care locuitorii din zonele rurale și migranții reușesc să aibă acces la sistemul de justiție. Un respondent nigerian a precizat că respectiva lipsă de încredere provine din preocuparea că utilizarea frecventă a formalismului și a aspectelor legale de natură tehnică este intenționată, pentru a împiedica înțelegerea problemelor și pentru a se sustrage actului de justiție.

Noile tehnologii, inclusiv aplicațiile pentru telefoane mobile, au fost adoptate pentru a rezolva corupția.

- *Ucraina ocupă locul 94 din 99 de țări în ceea ce privește nivelul de corupție în Indexul statului e drept 2014 elaborat de Proiectul World Justice și doar un procent redus de cetățeni raportează astfel de practici. În 2013, un consiliu local în vestul Ucrainei a lansat un proiect de creare a unei aplicații mobile gratuite pentru îmbunătățirea livrării de servicii și colectării de feedback privind satisfacția legată de livrarea serviciului. Aplicația permite raportarea cazurilor de corupție și oferă acces la liniile telefonice de asistență anti-corupție a nivel local, regional și național și la un anuar telefonic care conține datele de contact ale autorităților publice.*

Sursa: URSU, PNUD, 2014

Stigmatizarea poate fi o problemă acută pentru femei, în special în cazurile de violență de gen.

- *Inițiativa privind statul de drept a Asociației Americane a Barourilor raportează că în zona rurală a Tadjikistanului „femeile sunt extrem de reticente în a prezenta cazurile de agresiune sexuală unui sistem judiciar fie el statal sau nestatal. Este probabil ca reclamantele să fie în mod eronat considerate responsabile pentru agresiunea care a avut loc și astfel să fie îndepărtate sau ostracizate din comunitatea lor.”*

Sursa: ABA ROLI.

Natura complexă a acestei bariere sugerează că tiparele de lipsă de încredere în sistem sunt legate atât de defecte reale cât și de cele percepute, și de valorile și caracteristicile sociale ale grupului respectiv. Unele răspunsuri din sondaj au remarcat, spre exemplu, faptul că migranții și solicitanții de azil pot ezita să îi abordeze pe cei care lucrează în sistemul formal de justiție într-o varietate de motive, incluzând valorile și tradițiile lor culturale, statutul lor de imigranți sau propria percepție asupra modului în care funcționează sistemul de justiție.

Sistemele juridice și cultura interacționează în moduri complexe. Imigranții își pot lua cu ei îngrijorările lor legate de deficiențele sistemului de justiție din țările lor de origine și le pot aplica sistemului de justiție din noua lor țară. Performanța unui sistem judiciar necunoscut nu este vizibilă imediat și astfel precauția aplicată în trecut nu va fi îndepărtată ușor. În același timp, personalul din sectorul de justiție poate aduce în interacțiunea cu imigranții tiparele discriminatorii ale societății gazdă, nereușind să ia în considerare nevoile, îngrijorările și chiar fricile grupurilor vulnerabile. Prin urmare, facilitarea accesului la justiție în astfel de cazuri necesită măsuri legate atât de dimensiunea socio-culturală a barierei cât și de nereușitele sistemului legal-judiciar.

5.2 Corupția

Corupția în rândul autorităților statului și a personalului din sectorul justiției este o barieră serioasă în calea accesului la justiție. Ea subminează întreaga fiabilitate a sistemului judiciar, întărind în general discriminarea și dezavantajarea persoanelor sărace și a altor grupuri vulnerabile, împiedicându-le să-și exercite propriile drepturi împotriva statului sau a unor părți private mai puternice. Corupția poate fi determinată de factori economici, inclusiv de sistemele de justiție subfinanțate cu personal slab plătit și de practicile culturale împământenite în societate.

În centrul atenției: personalul din sectorul de justiție și administrația justiției

Răspunsurile la sondaj identifică clar corupția drept una din principalele bariere în calea accesului la justiție. Ea nu doar că împiedică soluționarea echitabilă a litigiilor pentru cei care nu își permit costurile economice ale mitei, dar și pentru că teama de inechitate îi descurajează pe oameni să facă apel la instituțiile de justiție pentru soluționarea litigiilor.

Deși integritatea și independența judecătorilor sunt de o importanță vitală, corupția în sistemul judiciar nu este neapărat cea mai mare problemă de corupție din sistemul de justiție. Majoritate respondenților la sondaj au relatat, de exemplu, faptul că judecătorii din jurisdicțiile incluse în sondaj nu sunt corupți.

Programele de educație civică se pot adresa temerii cetățenilor față de instituțiile publice explicându-le procesul de apelare la o instituție de justiție și eliminându-le îngrijorările legate de posibilele consecințe negative ale interacțiunii cu sistemul de justiție.

- Societatea de Drept din Zimbabwe a realizat o instruire în comunitatea rurală Rusape privind funcțiile autorității locale și ale guvernului, explicând cetățenilor drepturile și obligațiile lor și felul în care se pot servi de aceste drepturi.
- În Filipine, „Proiectul Lanterna” al Misiunii de Justiție Internațională urmărește să reducă numărul femeilor și copiilor exploatați în stabilimente sexuale comerciale și în prostituția stradală. În acest sens, proiectul implică atât instruirea cât și sprijinul profesional acordat funcționarilor din poliție și judecătorilor pentru a relaționa cu victimele și martorii și pentru îngrijirea ulterioară a victimelor. Cea din urmă implică mentoratul asigurat de foste victime pentru denunțarea traficantilor, adunarea de informații și redactarea declarațiilor pe proprie răspundere pentru a sprijini punerea sub urmărire penală și sprijinul psihologic precum și programe de instruire pentru a le ajuta să se descurce singure din punct de vedere economic la reintegrarea în societate.
- În vestul Nigeriei (Statul Osun) Apărătorul Public și Centru pentru Drepturile Cetățenilor (PD și CR) oferă reprezentare legală gratuită femeilor, copiilor și persoanelor sărace. De asemenea folosește programele de radio și televiziune pentru a educa populația asupra drepturilor sale. Peste 400 de persoane au mers la sediul PD și CR. Însă într-un stat cu patru milioane de oameni, biroul este mic (doar șase avocați) și litigiul este costisitor.

Sursa: Sondajul IBA; Atelierul de lucru al IBA/Centrului Bingham

După revolta politică poate fi necesară o examinare a adecvării judecătorilor pentru funcția deținută. Aceasta poate fi benefică pentru sistemul de justiție și pentru comunitate.

- În Kenya, violența gravă care a urmat alegerilor prezidențiale controversate din 2007 a evidențiat, printre altele, incapacitatea țării de a preveni și rezolva fraudă electorală și corupția răspândită în sistemul judiciar. Un consiliu de analiză a fost creat în 2011 pentru a evalua dacă judecătorii în funcție erau adecvați pentru a continua să servească conform valorilor și principiilor stabilite în Constituția kenyană din 2010. Consiliul a respins patru din cei nouă judecători de la Curtea de Apel pentru conduită care afectase încrederea publică în sistemul judiciar. Consiliul analizează acum magistrații de la instanțele inferioare.

Sursa: pagina de internet a Consiliului de analiză a judecătorilor și magistraților.

Au existat excepții, inclusiv în Nigeria și Mozambic, iar analizele stabilite pentru corupție indică faptul că în multe țări există probleme sau probleme percepute legate de corupție.²¹

Corupția la niveluri mai joase ale personalului din sectorul de justiție poate crea bariere în calea accesului la justiție. Ea este importantă în special pentru că contactele zilnice se produc la niveluri mai joase. Înainte ca un caz să ajungă în fața judecătorului vor exista multe interacțiuni cu personalul administrativ.

Dacă acest personal este slab plătit acest lucru poate facilita practici de corupție.

²¹ Pentru analiza derulată privind percepțiile asupra corupției, consultați barometrul Corupției Globale anuale al Transparency Internațional: www.transparency.org/research/gcb.

Măsurile clasice menite să elimine practicile de corupție includ promulgarea unei legislații care să introducă în domeniul penal toate formele de corupție, îmbunătățirea condițiilor de muncă și a salariilor personalului și promovarea transparenței proceselor judiciare și a serviciilor publice în sens mai larg.

5.3. Reducerea barierelor de la nivelul intersecțiilor domeniilor social și legal: strategii și soluții de reformă posibile

Pe lângă strategiile prezentate anterior, următoarele măsuri au fost utilizate cu succes pentru rezolvarea barierelor socio-legale în calea accesului la justiție:

- Programe de educație civică vizând toate grupurile societății, inclusiv copiii.
- Mecanismele de supervizare a caracterului legal și rezonabil al deciziilor administrative – fie formale (ex. avocatul poporului) sau informale (ex. mediile sociale) – au fost aplicate cu succes pentru investigarea și corectarea abuzurilor legate de aplicarea legilor și pentru promovarea transparenței și a responsabilității sistemului de justiție.

Practicile de corupție se petrec în împrejurări de fiecare zi, mult după ce cazul ajunge în instanță.

- În Sierra Leone, când se depune o reclamație la poliție, reclamanților li se cere să „cumpere pix și hârtie”. Atunci când ei îndeplinesc cererea nu sunt luați în serios, iar la nevoie, nu se emite un raport al poliției.
- Experiențe similare au fost sesizate în Nigeria și Ghana unde s-a considerat necesar ca agenții responsabili cu aplicarea legii să fie „motivați” sau „mobilizați” atunci când se depun reclamații.

Sursa: Okoroafor, 2010

Corupția se poate produce în procesele din instanță.

- În Republica Democratică Congo (RDC) multe sentințe penale nu sunt aplicate pentru că procedura de punere în aplicare oferă o ocazie clară de corupție oficială. Banii pentru cautiune sunt depuși la instanță unde o persoană se sustrage după condamnare, „un judecător care vede o oportunitate de a păstra banii de cautiuni pentru sine este puțin motivat să se asigure că sentința (penală) este pusă în aplicare.”

Sursa: ABA ROLI, 2012, p 39.

- Accesul la justiție poate fi facilitat și prin litigiu strategic (de interes public), caz în care aplicarea legilor poate fi solicitată, iar legile și politicile discriminatorii pot fi abortate. În mod asemănător, procesele de acțiune de clasă sau ale mecanisme legale pot aborda decizii judiciare cu relevanță socială astfel încât chiar și cei care nu au acces la instanță să poată profita de avantajele unui astfel de litigiu.

Capitolul 6: Accesul la justiție pe plan internațional: căi și direcții

Sfera de aplicabilitate a eforturilor pentru îmbunătățirea accesului la justiție este remarcabilă. În multe privințe, acest lucru nu ar trebui să fie o surpriză pentru că există nenumărați oameni în domeniul juridic, guverne și organizații ale societății civile și în comunitățile mai largi pentru care justiția este un angajament personal și profesional. Însă, dat fiind că majoritatea inițiativelor din justiție sunt localizate în mod inevitabil (dacă nu din concepție sau din principiu atunci de obicei în aplicarea lor pentru că caută să ajungă a comunitățile locale și naționale), cei care caută exemple de bune practici pot căuta doar la nivel local sau regional, mai degrabă decât la nivel național. Deși barierele în calea accesului a justiție vor fi mereu legate de contextele naționale specifice, datele și exemplele din acest proiect evidențiază posibilitatea de a ne inspira dintr-o gamă globală de bune practici pentru a elabora strategii.

Examinarea accesului la justiție la nivel internațional și conceptualizarea modului în care funcționează barierele oferă o bază pornind de la care se pot trasa legăturile între jurisdicții pentru că există un grad de universalitate referitoare la natura barierelor. Examinarea strategiilor utilizate pentru depășirea diferitelor tipuri de bariere evidențiază două avertismente importante:

1. Nici o barieră nu operează independent de celelalte. Barierele interacționează cu efecte reciproce care le amplifică impactul.
2. Nici o strategie independentă nu va fi suficientă pentru a depăși barierele din calea accesului la justiție. Strategiile trebuie să ia în calcul diferitele bariere și felul în care interacționează acestea. Vor fi necesare strategii multiple care operează în întreg spectrul schimbării legale formale, prin implementarea de legi pentru a lucra direct asupra practicilor și contextelor care afectează accesul la justiție pentru comunități și indivizi.

6.1. Direcții de acțiune

Cercetarea a sugerat că strategiile pentru accesul la justiție sunt urmărite la scară largă și sunt foarte variate. Însă se poate discerne un teren comun atât în ceea ce privește barierele, cât și practicile utilizate pentru depășirea lor:

- Profesia legală joacă un rol crucial de *advocacy* (susținere și popularizare) pentru schimbarea instrumentelor de reglementare care funcționează ca obstacole în calea accesului la justiție, în special prin folosirea de legi care să combată barierele sociale și culturale.
- Profesia legală este în poziția ideală pentru a spori gradul de conștientizare asupra drepturilor legale astfel încât nevoile grupurilor vulnerabile sau dezavantajate să fie satisfăcute (ex. comunități rurale, deținuți, femei și copii). Profesia poate, de asemenea, promova în mod eficient studierea dreptului în jurisdicțiile unde numărul de persoane calificate în acest domeniu este insuficient.
- Programele de educație civică, atât cele de stat cât și cele private, sunt din ce în ce mai mult oferite tuturor grupurilor din societate, inclusiv copiilor.
- Tehnologia digitală este din ce în ce mai utilizată pentru diseminarea informațiilor de natură legală generală, pentru furnizarea de educație în domeniul legal, precum și pentru îmbunătățirea transparenței, facilitarea accesului la deciziile instanțelor și reducerea numărului de cazuri nerezolvate în instanțe. Însă reușita acestor strategii depinde mult de disponibilitatea și accesul la tehnologie în zone și/sau țări specifice.

- Extinderea criteriilor privind calitatea procesuală poate permite organizațiilor societății civile și instituțiilor naționale pentru drepturile omului să prezinte solicitări reprezentative în numele persoanelor vulnerabile. Aceasta poate fi o strategie importantă pentru depășirea barierelor socio-culturale din calea accesului la justiție.
- Instruirea adecvată și continuă a judecătorilor și a personalului administrativ este recunoscută din ce în ce mai mult drept esențială pentru depășirea barierelor din calea accesului la justiție.
- Promovarea și utilizarea căilor alternative de soluționare a litigiilor (ADR) este identificată în ce în ce mai mult drept o strategie principală de reducere a barierelor din calea accesului la justiție.
- Există o recunoaștere la scară largă a importanței mecanismelor de supervizare pentru promovarea transparenței și a responsabilității în sistemul de justiție – fie formală (de ex. avocatul poporului) sau informală (ex. mediile sociale).

6.2 Căi de acțiune

Comitetul pentru Acces la Justiție și Asistență Juridică (*Access to Justice and Legal Aid Committee*) al IBA consideră că proiectul acesta este un punct de pornire pentru activitatea sa. Privind înspre viitor, cum vor putea IBA și membrii săi să folosească munca Comitetului în această privință?

În primul rând, Comitetul este în mod clar bine poziționat pentru a aduce o contribuție valoroasă la modurile în care pot fi identificate și diseminate către un public internațional bunele practici privind accesul la justiție în întreaga lume. Aceasta este o cale pe care ar trebui să o urmeze, în special pentru că Comitetul este o combinație de cunoștințe și ingenuitate a membrilor IBA în ceea ce privește aspectele legate de accesul la justiție și sprijinul legal. Având în vedere experiența și constatările acestui proiect, scopurile și metodologia ar trebui să se axeze mai puțin pe crearea de colecții mari de date cantitative – resursele necesare în acest scop sunt puțin fezabile – și să se axeze puternic pe colectarea de exemple din cea mai mare gamă posibilă de țări. Acest lucru s-ar potrivit bine cu scopurile IBA și cu punctele forte ale comitetelor și rețelelor sale.

S-ar putea realiza colecții de situații exemplificatoare, care să se axeze pe problemele specifice ale momentului – spre exemplu: proprietate, dreptul familiei, privare de libertate, victime, strategii de aplicare – ceea ce ar trebui să permită un set de răspunsuri mai bine direcționate și o colecție de exemple mai amplă. Din punct de vedere cantitativ această abordare ar putea produce date despre tipurile de eforturi realizate și dacă există zone neglijate.

Deși un instrument de tipul unui sondaj este foarte important pentru derularea unei cercetări, acesta trebuie însoțit întotdeauna de o documentare temeinică pentru a putea identifica acele exemple care nu se regăsesc în răspunsurile la sondaj sau în exemplele de documente rezultate din sondaj.

Înregistrarea exemplelor ar putea (așa cum a fost planificat pentru acest proiect) fi efectiv realizată pe pagina de internet a IBA. Un format standardizat cu o bază de date accesibilă pe baza unor cuvinte-cheie simple ar putea fi foarte eficient pentru înregistrarea bunelor practici și pentru clasificarea lor în mai multe categorii pentru a le face disponibile la o scară mai amplă celor care caută idei pentru soluționarea problemelor cu care se confruntă în jurisdicțiile lor. Există și

posibilitatea de a încuraja înregistrarea inițiativelor care nu au reușit. Lecțiile învățate din aceste dezamăgiri au un mare potențial în a contribui la elaborarea altor inițiative de succes.

În al doilea rând, dat fiind că sfera de aplicabilitate privind barierele din calea accesului la justiție și a strategiilor de depășire a acestora este foarte amplă este nevoie să aibă în vedere punctul forte și compoziția IBA: profesia legală. Comitetul are în mod clar potențial vizavi de utilizarea unei vaste experiențe și de a activa expertiza respectivă pentru a spori gradul de conștientizare și a ajuta la dezvoltarea de modalități de depășire a barierelor în calea accesului la justiție. Acest lucru va necesita construirea unui profil și va necesita timp. Însă pe baza răspunsurilor la acest sondaj, există un motiv temeinic să credem că există un mare potențial de mobilizare a unui număr mare de reprezentanți internaționali din profesia juridică.

În cele din urmă, această lucrare apare într-un moment în care accesul la justiție are un rol semnificativ în cadrul agendei de dezvoltare a ONU post-2015. Importanța sa a fost subliniată în mod clar în documentul recent emis de Grupul de Lucru Deschis al Adunării Generale, unde accesul la justiție figurează a Obiectivul 16 dintre Obiectivele propuse pentru Dezvoltare Durabilă prezentate spre analiză Adunării Generale din septembrie 2014. Lucrarea IBA în acest domeniu reprezintă o contribuție foarte valoroasă pentru atingerea acestor obiective stabilite în agenda de dezvoltare post-2015.

Capitolul 7: Referințe și resurse

Literatură de specialitate și documente oficiale utilizate

Inițiativa privind statul de drept a Asociației Americane a Barourilor (ABA ROLI), *Access to Justice Assessment Tool: A Guide to Analysing Access to Justice for Civil Society Organisations (Instrument de evaluare a accesului la justiție: Un ghid pentru analizarea accesului la justiție pentru organizații societății civile)* (2012), www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/roli/misc/aba_rol_i_acces_to_justice_assessment_manual_2012.authcheckdam.pdf.

M Anderson, „Access to Justice and Legal Process: Making Legal Institutions Responsive to Poor People in LDCs” (*Accesul la justiție și procesul legal: Instituțiile legale responsabilizate față de persoanele sărace în LCD-uri*), Document de lucru nr 178 al Institutului pentru Studii privind Dezvoltare (2003), www.ids.ac.uk/files/dmfile/Wp178.pdf.

Inițiativa privind statul de drept a Freedom House și a Asociației Americane a Barourilor (ABA ROLI), *Rule of Law in Timor-Leste* (2007).

Comitetul Persoanelor Eminente a Nivel Înalt privind Agenda de Dezvoltare post-2015, Raport: *A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies through Sustainable Development (Un nou parteneriat global: eradicarea sărăciei și transformarea economiei prin dezvoltare durabilă)* (2013), www.un.org/sg/management/pf/HLP_P2015_Report.pdf.

Comitetul pentru Drepturile Omului, Comentariu Genera nr. 32 privind Articolul 14, „Dreptul la egalitate în fața instanțelor de judecată și a tribunalelor și a un proces echitabil” (*Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial*), CCPR/C/GC/32, 23 august 2007.

Institutul pentru Drepturile Omului al Asociației Internaționale a Barourilor (IBAHRI), „Independența judiciară: Câteva probleme recente” (*Judicial Independence: Some Recent Problems*), Lucrări tematice nr. 4 (iunie 2014).

Consortiu Internațional pentru Asistență Juridică și Institutul pentru Drepturile Omului al Asociației Internaționale a Barourilor, „Reconstruirea Instanțelor de Judecată și a Încrederii: O evaluare a nevoilor sistemului de justiție în Republica Democratică Congo” (*Rebuilding Courts and Trust: An Assessment of the Needs of the Justice System in the Democratic Republic of Congo*, 2009).

EN Okoroafor (Federația Internațională a Femeilor Avocat (FIDA) Nigeria), „Corupția și accesul femeilor la justiție – privire asupra sub-regiunii Africii occidentale” (*Corruption and Women’s Access to Justice – Eye on the West African Sub-Region*), lucrare prezentată a Sesiunea Internațională Anti-Corupție (2010).

E Quintanilla, *Sprijin pentru administrarea justiției în Nicaragua – Programul pentru facilitatori judiciari în zonele rurale (Support for the Administration of Justice in Nicaragua – The Rural Judicial Facilitators Program)* (Banca Mondială 2004), <http://documents.worldbank.org/curated/en/2004/05/5515891/support-administration-justice-nicaragua-rural-facilitators-program>.

M Sepulveda, Raportul Raportorului Special privind sărăcia extremă și drepturile omului asupra dreptului de participare al oamenilor care trăiesc în sărăcie (*Report of the Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights on the Right to Participation of People Living in Poverty, United Nations Human Rights Council*), Consiliul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului A/HRC/23/36 (2013), www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/AnnualReports.aspx.

M Sepulveda (Raportor Special privind sărăcia extremă și drepturile omului), „Egalitatea și accesul la justiție în agenda pentru dezvoltare post-2015” (*Equality and Access to Justice in the Post-2015 Development Agenda*), c2103, www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/LivingPoverty/AccessJusticePost2015.pdf.

Fondul pentru Copii al Națiunilor Unite (UNICEF), Dreptul la naștere al fiecărui copil: Inechități și tendințe privind înregistrarea nașterilor (*Every Child's Birth Right: Inequities and trends in birth registration, New York: UNICEF 2013*), www.unicef.org/mena/MENA-Birth_Registration_report_low_res-01.pdf.

Grupul de Lucru Deschis al Națiunilor Unite, Document rezultat privind Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (*Outcome Document on Sustainable Development Goals*), 19 iulie 2014 disponibil la <http://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>.

O. Ursu, „Există o aplicație pentru asta: Consolidarea transparenței în Ucraina”, PNUD Europa și Asia Centrală „Voci din Eurasia”, 19 mai 2014, <http://europeandcis.unpd.org/blog/2014/05/19/theres-an-app-for-that-transparency-in-ukraine>.

S Westerlund și M Windenbladh, Programul privind facilitatorii judiciari din zonele rurale din Nicaragua: Un model exemplar de justiție restaurativă? (*The Rural Judicial Facilitators Programme in Nicaragua: An Exemplary Model of Restorative Justice?*) Raportul MES 43 (Catedra de Drept, Universitatea din Umea, 2007), www.jus.umu.se/digitalAssets/13/13607_sara_westerlund_marlene_widenbladh.pdf.

Indicele privind statul de drept al Proiectului World Justice, <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>.

Pagini de internet și sursele selectate pentru exemple

Paginile de internet de mai jos sunt prezentate în special în formă prescurtată cu referința titlu care corespunde sursei citate în exemplele din raport. Acolo unde există un link către o pagină specifică acesta este indicat. În alte circumstanțe este indicată pagina organizației sau a proiectului.

Surse internet pentru exemplele din Capitolul 3

Pro Igual: <http://proigual.org/projects/anti-discrimination-crisis-cards>

Brigadele Internaționale de Pace: <http://bit.ly/1rOruon>

FORES: www.foresjusticia.org.ar

Fundația Citizenship: www.citizenshipfoundation.org.uk/main/page.php?59

Fundația Indigo trust: www.indigotrust.org.uk/2013/04/25/lessons-from-africas-tech-scene

Centrul Bingham pentru statul de drept: <http://bit.ly/11CBEuf>

Surse internet pentru exemplele din Capitolul 4

Innovating Justice: www.innovatingjustice.com/innovations/legamedical-justice-on-wheels

Reinventing the Rules: <http://bit.ly/1taXHZI>

Greenwatch Uganda: www.greenwtch.or.ug

Surse internet pentru exemplele din Capitolul 5

Interights: www.interights.org

Consiliul de analiză a judecătorilor și magistraților (Kenya): www.jvmb.or.ke

Programul ONU pentru Dezvoltare: <http://bit.ly/1n0gErE>

Resurse internet selectate pentru a susține comentariile din sondaj sau din atelierul de lucru

Brekete Family: www.breketefamily.com

Conflict Gateway: www.conflictgateway.com

FIDA Nigeria: <http://fida.org.ng/index.php/program-activities>

Misiunea Internațională pentru Justiție, Proiectul Lanterna: <https://www.ijm.org/projectlantern>

Societatea de Drept din vestul Australiei: www.awsocietywa.asn.au/education

Mercy Corps: <http://bit.ly/11K1LQ3>

Autoritatea Națională pentru Servicii Legale (India): <http://nalsa.gov.in/schemes.html>

Fundațiile pentru o Societate Deschisă: <http://osf.to/1t4jMXF>

Reforma Penală Internațională, Domeniul Paralegal în Rwanda: <http://bit.ly/YpRT3p>

Timap for Justice (Sierra Leone): www.timapforjustice.org